

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Τι θεωρούν οι γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας σημαντικό για την ανατροφή των παιδιών τους; Μία αφηγηματική προσέγγιση».

Κατσαρού Μαρία - Χριστίνα

(Α.Μ: 0117053)

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:
Κ. ΒΛΕΙΩΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
Κ. ΒΟΥΛΓΑΡΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ**

ΒΟΛΟΣ Ιούλιος 2021

Katie m. Berggren

Happy Hour - Attachment Parenting Art Print¹

---

¹ Ανάκτηση από το pinterest

Ευχαριστίες

Η παρούσα Πτυχιακή Εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των προπτυχιακών σπουδών μου στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους επιβλέποντες καθηγητές της παρούσας Πτυχιακής Εργασίας, τον κο. Γεώργιο Βλειώρα και την κα. Αικατερίνη Βούλγαρη για τη πολύτιμη βοήθεια τους και την καθοδήγηση που μου παρείχαν σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας, για τη συμβολή τους στην ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, για τις εποικοδομητικές παρατηρήσεις τους αλλά και για τα ενθαρρυντικά τους σχόλια που συνέβαλαν καθοριστικά στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Ηλία Βασιλειάδη και την Εμμανουέλα Μαντέ, οι οποίοι με βοήθησαν στο κομμάτι των αναλύσεων των συνεντεύξεων καθώς και για την υπομονή τους σε αυτό το δύσκολο σημείο.

Επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλες τις μητέρες, οι οποίες δέχτηκαν με μεγάλη ευχαρίστηση και προθυμία να συμμετάσχουν στην παρούσα έρευνα.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την οικογένεια μου και την φίλη μου Δήμητρα, οι οποίοι με βοήθησαν στην εύρεση των μητέρων, τον φίλο μου Γιάννη για την βοήθεια στα διαγράμματα, τους φίλους και τις φίλες μου, για τη στήριξη και την ψυχολογική συμπαράσταση που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια της πραγματοποίησης της παρούσας πτυχιακής εργασίας..

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στη θεωρία της δια βίου ανάπτυξης και της αφηγηματικής προσέγγισης στη θεραπεία και την κοινοτική πρακτική. Στόχος της ήταν να διερευνηθεί το τι θεωρούν οι μητέρες παιδιών Δημοτικού σημαντικό για τα παιδιά τους σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Συμμετείχαν πέντε μητέρες, οι οποίες απάντησαν σε μια σειρά ερωτήσεων, υπό τη μορφή ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η ανάλυση των απαντήσεων πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, όσον αφορά το βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις των μητέρων αφορούσαν την Υγεία, την Εκπαίδευση και το Σχολείο, την Οικογένεια, το «Σωστός άνθρωπος» και τη Χειραφέτηση. Όσον αφορά το μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις των μητέρων αφορούσαν την Υγεία, την Εκπαίδευση και το Σχολείο, τα Σταθερά χαρακτηριστικά, το «Σωστός άνθρωπος», την «Ευτυχία» και τη Χειραφέτηση. Όσον αφορά το μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις των μητέρων αφορούσαν την Υγεία, την «Ευτυχία», τις Σπουδές, την Οικογένεια, το «Ανθρώπινος», τις Κοινωνικές συναναστροφές και τα Σταθερά χαρακτηριστικά. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας εμπλουτίζουν τη βιβλιογραφία τη σχετική με τη γονεϊκότητα γενικά, αλλά και τη γονεϊκότητα συγκεκριμένα στην Ελλάδα, όπου η σχετική έρευνα είναι περιορισμένη.

Λέξεις κλειδιά: Μέση παιδική ηλικία, Μητέρες, Γονεϊκότητα, Αφηγηματική προσέγγιση, Θεματική ανάλυση

Abstract

This study was based on the theory of lifelong development and on the principles of the narrative approach to therapy and community work. Its aim was to investigate what parents of primary school children consider important at the short term, the middle term, and the long term. Five mothers were interviewed, all of which answered in various questions, in semi-structured interviews. The answers were analyzed by means of the thematic analysis. The results revealed that at the short term, the answers given by the mothers referred to Health, Education and School, Family, «Correct person» and Independency. At the middle term, the answers referred to Health, Education and School, the Stable characteristics, «Correct person», «Happiness» and Independency. At the long term, the answers referred to Health, «Happiness», Studies, Family, Humanity, Socializing and the Stable characteristics. The results of the present study enrich not only the bibliography about parenting generally, but especially the parenting in Greece, where the relevant research is limited.

Key words: Middle aged children, Mothers, Parenting, Narrative practice, Thematic analysis.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	4
Abstract	5
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1: Η αναπτυξιακή πορεία των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας.....	9
1.1 Το γνωστικό αντικείμενο της δια βίου ανάπτυξης.....	9
1.2 Βιο-οικολογική προσέγγιση του Bronfenbrenner.....	10
1.3 Ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson	11
1.4 Θεωρία της προσκόλλησης ή του δεσμού του Bowlby	13
1.5 Τύποι ανατροφής των παιδιών	14
Κεφάλαιο 2: Η αφηγηματική προσέγγιση.....	17
2.1. Τι είναι η αφηγηματική προσέγγιση;.....	17
2.2 Τοπίο δράσης και τοπίο ταυτότητας.....	19
Κεφάλαιο 3: Η έρευνα.....	20
3.1 Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα	20
3.2 Μέθοδος.....	20
3.3 Σχεδιασμός της έρευνας.....	22
3.3.1 Συμμετέχουσες	22
3.3.2 Συνέντευξη	22
3.3.3 Διαδικασία	24
3.4 Ανάλυση δεδομένων	25
3.5 Ζητήματα δεοντολογίας	26
Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα.....	27
4.1 Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (επόμενες λίγες εβδομάδες).....	28
4.2 Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (εφηβεία) ..	31
4.3 Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (ενήλικη ζωή).....	36
Κεφάλαιο 5: Συζήτηση.....	42
5.1 Συζήτηση - Συμπεράσματα.....	42
5.2 Περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	46
Βιβλιογραφία.....	48
Παράρτημα.....	50

Εισαγωγή

«Αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα» (παροιμία συναγόμενη από εδάφιο της Παλ. Διαθήκης: Έξοδος Κ' 5).

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στην παραπάνω παροιμία, η οικογένεια καθορίζει σε σημαντικό βαθμό πολλά στοιχεία της αναπτυξιακής πορείας των παιδιών, αφού μέσα από τα πλαίσια αυτής δημιουργούνται οι βάσεις για την κοινωνική, συναισθηματική και γνωστική τους ανάπτυξη. Γι' αυτό τον λόγο, τα θέματα που αφορούν τους τρόπους ανατροφής των παιδιών και τις γονεϊκές πρακτικές έχουν ερευνηθεί εκτενώς στον κλάδο της αναπτυξιακής ψυχολογίας.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει στόχο να διερευνήσει το τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε σχέση με την ανατροφή του παιδιών τους σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Συγκεκριμένα, θα εστιάσει σε μητέρες παιδιών που πηγαίνουν στο δημοτικό σχολείο.

Στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας αυτής, πραγματοποιήθηκε μια ποιοτική έρευνα, βασισμένη στις αρχές της αφηγηματικής προσέγγισης στη θεραπεία και την κοινοτική εργασία. Η αφηγηματική προσέγγιση περιγράφει συγκεκριμένους τρόπους να αντιληφθούμε την ταυτότητα των ανθρώπων και να συνομιλήσουμε μαζί τους σχετικά με τις ζωές τους (Morgan, 2011. White, 2007). Έτσι, «η αφηγηματική προσέγγιση είναι μία κατεύθυνση η οποία φέρνει τους ανθρώπους στο επίκεντρο ως ειδικοί για την ζωή τους» (Morgan, 2011, σελ. 25). Οι δράσεις τους αντανακλούν τις αξίες, τα κίνητρα και τις πεποιθήσεις που θεωρούν οι άνθρωποι σημαντικά για τη ζωή τους. Οι αξίες, τα κίνητρα και οι πεποιθήσεις αυτές έχουν μία ιστορία στη ζωή τους, η οποία εκτυλίσσεται μέσα σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό, πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Αφορμή για την έρευνα αυτή στάθηκαν οι προσωπικές απορίες που προέκυψαν καθώς μεγάλωνα και από τον τρόπο ανατροφής που επέλεξαν να ακολουθήσουν οι δικοί μου γονείς σε μένα. Έναυσμα, ακόμα, ήταν το πώς οι ίδιοι οι γονείς μου έπαιρναν συγκεκριμένες αποφάσεις για να με μεγαλώσουν, όπως και το πώς αυτές οι αποφάσεις τους επηρέασαν τον χαρακτήρα μου.

Το περιεχόμενο της εργασίας είναι διαρθρωμένο σε πέντε κεφάλαια. Στο **πρώτο** κεφάλαιο, περιγράφεται ο ρόλος των γονέων στην αναπτυξιακή πορεία των παιδιών τους. Στο **δεύτερο** κεφάλαιο, γίνεται μια αναφορά στην αφηγηματική προσέγγιση, η οποία αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της έρευνας. Στο **τρίτο** κεφάλαιο, περιγράφεται η έρευνα. Σε αυτό το κεφάλαιο, παρουσιάζεται ο στόχος και τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας καθώς και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Στο **τέταρτο** κεφάλαιο, περιγράφονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της έρευνας. Στο **πέμπτο** και τελευταίο κεφάλαιο, γίνεται η συζήτηση των ευρημάτων σε σχέση με την προηγούμενη βιβλιογραφία.

Κεφάλαιο 1: Η αναπτυξιακή πορεία των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας

1.1 Το γνωστικό αντικείμενο της δια βίου ανάπτυξης

Η δια βίου ανάπτυξη μελετά πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους αντικείμενα. Γι' αυτό τον λόγο, οι ειδικοί που επιλέγουν το συγκεκριμένο κλάδο της ψυχολογίας επικεντρώνονται συνήθως τόσο σε μία συγκεκριμένη πλευρά της ανάπτυξης, όσο και σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο της ζωής του ανθρώπου. Κάποιοι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι μελετούν τις σωματικές πλευρές της ανάπτυξης, όπως τις λειτουργίες του εγκεφάλου, το νευρικό σύστημα, τους μύες και τις αισθήσεις. Κάποιοι άλλοι ασχολούνται με τη γνωστική ανάπτυξη, μελετώντας, για παράδειγμα, τους τρόπους με τους οποίους η αύξηση και οι αλλαγές στις νοητικές ικανότητες επηρεάζουν τη συμπεριφορά του αναπτυσσόμενου ατόμου. Τέλος, κάποιοι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι εστιάζουν την προσοχή τους στην προσωπικότητα και την κοινωνική ανάπτυξη, μελετώντας πώς τα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας μεταβάλλονται στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου και πώς αναπτύσσονται οι κοινωνικές σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατόμων (Feldman, 2011).

Παράλληλα, οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι, εκτός του ότι ειδικεύονται σε έναν συγκεκριμένο τομέα ανάπτυξης, συνήθως ενδιαφέρονται για τη μελέτη συγκεκριμένων χρονικών περιόδων. Η ζωή του ανθρώπου διαιρείται συχνά στις ακόλουθες περιόδους: προγεννητική (σύλληψη ως γέννηση), βρεφική (γέννηση ως 3 έτη), προσχολική (3 ως 6 έτη), μέση παιδική (6 ως 12 έτη), εφηβεία (12 ως 20 έτη), πρόωμη ενήλικη ζωή (20 ως 40 έτη), μέση ενήλικη ζωή (40 ως 65 έτη) και ύστερη ενήλικη ζωή (65 έτη ως θάνατο. Feldman, 2011).

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο ρόλο των γονέων στην ανάπτυξη των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας. Εναλλακτικά, η μέση παιδική ηλικία ονομάζεται και σχολική ηλικία, καθώς σηματοδοτεί την έναρξη της επίσημης σχολικής εκπαίδευσης για τα περισσότερα παιδιά (Feldman, 2011). Οι γονείς διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε όλες τις πλευρές της ανάπτυξης του παιδιού τους σε αυτή την ηλικία. Για παράδειγμα, καθορίζουν τις διατροφικές του συνήθειες, το βοηθούν με τα μαθήματα του σχολείου ή το ενθαρρύνουν στην ανάγνωση βιβλίων, ενώ είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνοι και για τις παρέες που θα αποκτήσει και για τις κοινωνικές του συναναστροφές.

Στην επόμενη ενότητα, παρουσιάζεται μία σύνοψη σημαντικών θεωριών από τον χώρο της αναπτυξιακής ψυχολογίας, οι οποίες τονίζουν το ρόλο των γονέων στην ανάπτυξη: Η βιο-οικολογική προσέγγιση του Bronfenbrenner, η ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson, και η θεωρία του δεσμού (ή της προσκόλλησης) του Bowlby.

1.2 Βιο-οικολογική προσέγγιση του Bronfenbrenner

Ο Bronfenbrenner υποστήριξε ότι οι επιδράσεις του περιβάλλοντος στην ανάπτυξη του ατόμου μπορούν να διακριθούν σε τέσσερα επίπεδα, τα οποία δρουν ταυτόχρονα: το μικροσύστημα, το μεσοσύστημα, το εξωσύστημα και το μακροσύστημα (Feldman, 2011). Το *μικροσύστημα* αφορά το άμεσο και καθημερινό περιβάλλον στο οποίο ζουν τα παιδιά. Οι γονείς και άλλα άτομα που ασχολούνται με την φροντίδα των παιδιών θεωρούνται μέρος του οικοσυστήματος αυτού. Για παράδειγμα, οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένα παιδί στην οικογένεια (διαζύγιο) και που επιδρούν στην επίδοση αλλά και στη συμπεριφορά του παιδιού στο σχολείο αναφέρονται στις επιδράσεις του μικροσυστήματος. Το *μεσοσύστημα* αφορά τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των διαφόρων στοιχείων του μικροσυστήματος. Στο επίπεδο αυτό, προβάλλονται τόσο οι άμεσες όσο και οι έμμεσες επιδράσεις μεταξύ των ατόμων. Για παράδειγμα, ο πατέρας που επιστρέφει από μια δύσκολη μέρα στη δουλειά και που εκνευρίζεται πιο εύκολα με το παιδί του αναφέρεται στις επιδράσεις του μεσοσυστήματος.

Το *εξωσύστημα* αντιπροσωπεύει τις γενικότερες επιδράσεις που περιλαμβάνουν τους θεσμούς της κοινωνίας, όπως είναι η τοπική κυβέρνηση, η κοινότητα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι χώροι λατρείας. Καθένας από αυτούς τους θεσμούς ασκεί επιδράσεις τόσο στο αναπτυσσόμενο άτομο όσο και στη λειτουργία των προηγούμενων συστημάτων. Για παράδειγμα, το εκπαιδευτικό σύστημα επηρεάζει την ποιότητα της εκπαίδευσης και συνεπώς τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού μέσω της επιλογής από τους γονείς του κατάλληλου σχολείου στην κατάλληλη γειτονιά. Τέλος, το *μακροσύστημα* αντιπροσωπεύει τις ευρύτερες πολιτισμικές επιδράσεις. Περιλαμβάνει στοιχεία όπως η κοινωνία, το είδος διακυβέρνησης, το θρησκευτικό και το πολιτικό σύστημα αξιών. Για παράδειγμα, η σημασία που αποδίδει ένας συγκεκριμένος πολιτισμός ή μια κοινωνία στην εκπαίδευση ή στην οικογένεια και που επηρεάζει τις αξίες των ατόμων που ζουν στο περιβάλλον αυτό αναφέρεται στις επιδράσεις του μακροσυστήματος (Feldman, 2011).

Η βίο-οικολογική προσέγγιση δίνει έμφαση στη διασύνδεση των ποικίλων επιρροών στην ανάπτυξη (Rosa & Tudge, 2013). Τα διάφορα επίπεδα συσχετίζονται μεταξύ τους. Για παράδειγμα, η απόλυση του γονέα (γεγονός σχετικό με το μεσοσύστημα) ασκεί επιδράσεις στο μικροσύστημα του παιδιού και ειδικότερα στην ανατροφή του. Επιπλέον, σύμφωνα με τη βιο-οικολογική προσέγγιση, οι επιδράσεις ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά είναι διπλής κατεύθυνσης. Για παράδειγμα, ο γονιός πηγαίνει μαζί με το παιδί του στο βιβλιοπωλείο. Το παιδί δείχνει ενδιαφέρον για ένα είδος βιβλίων και ο γονιός αγοράζει αυτό το βιβλίο στο παιδί. Συνοψίζοντας, η βιο-οικολογική προσέγγιση, μία σημαντική θεωρία στο χώρο της ανάπτυξης, αναγνωρίζει τον σημαντικό ρόλο που έχουν οι γονείς στην ανάπτυξη των παιδιών τους.

1.3 Ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson

Ο Erikson περιέγραψε μία σειρά διακριτών σταδίων, καθένα από τα οποία περιγράφει μια σύγκρουση ή κρίση, την οποία το άτομο καλείται να επιλύσει. Σε κάθε στάδιο, το άτομο διαπραγματεύεται μια κρίση που λειτουργεί ως κομβικό σημείο στην ανάπτυξη του. Όταν η κρίση επιλυθεί επιτυχώς, το άτομο είναι σε θέση να αναπτύξει την ψυχοκοινωνική ποιότητα που σχετίζεται με το συγκεκριμένο στάδιο ανάπτυξης (Feldman, 2011). Τα στάδια αυτά παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.

Σύμφωνα με τον Erikson, η μέση παιδική ηλικία αντιστοιχεί στο τέταρτο στάδιο, που χαρακτηρίζεται από την κρίση φιλοπονία ή κατωτερότητα. Στο στάδιο αυτό, το παιδί αποδίδει μεγάλη σημασία στην επάρκειά του. Βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου είναι η προσπάθεια του παιδιού να αποκτήσει τις κατάλληλες δεξιότητες, ώστε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπο στο σπίτι, στο σχολικό περιβάλλον και στην ευρύτερη σύγχρονη κοινωνία. Το παιδί κατά το στάδιο αυτό κατευθύνει την ενεργητικότητά του, όχι μόνο στην απόκτηση γνώσεων και πληροφοριών που του προσφέρονται στο σχολείο, αλλά και στο να βρει μία θέση για τον εαυτό του μέσα στη σύγχρονη κοινωνία. Το παιδί αντιλαμβάνεται και κρίνει τον εαυτό του ως καλό ή κακό μέσα από την αξιολόγηση των προσωπικών του εσωτερικών κριτηρίων.

Πίνακας 1. Τα στάδια ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τη θεωρία του Erikson (Feldman, 2011, σελ. 58)

Ηλικία	Στάδιο	Θετική ή αρνητική έκβαση του σταδίου
Γέννηση μέχρι 12-18 μήνες	Εμπιστοσύνη ή δυσπιστία	<i>Θετική:</i> Αισθήματα εμπιστοσύνης από την υποστήριξη του περιβάλλοντος <i>Αρνητική:</i> Φόβος και ανησυχία σχετικά με τους άλλους, δυσπιστία
12-18 μήνες μέχρι 3 έτη	Αυτονομία ή αμφιβολία	<i>Θετική:</i> Αισθήματα αυταρέσκειας, εάν ενθαρρυνθεί η εξερεύνηση <i>Αρνητική:</i> Αμφιβολία για τον εαυτό, έλλειψη ανεξαρτησίας
3 έως 5-6 έτη	Πρωτοβουλία ή ενοχή	<i>Θετική:</i> Ανακάλυψη τρόπων για ανάληψη δράσης <i>Αρνητική:</i> Τύψεις προερχόμενες από ενέργειες και σκέψεις
5-6 έτη μέχρι εφηβεία	Φιλοπονία ή κατωτερότητα	<i>Θετική:</i> Ανάπτυξη του αισθήματος επάρκειας <i>Αρνητική:</i> Αίσθημα κατωτερότητας και ανικανότητας
Εφηβεία	Ταυτότητα ή σύγχυση ρόλων	<i>Θετική:</i> Επίγνωση της μοναδικότητας του εαυτού, γνώση της πορείας που θα ακολουθηθεί <i>Αρνητική:</i> Αδυναμία ταύτισης με κατάλληλους ρόλους
Πρώιμη ενήλικη ζωή	Οικειότητα ή απομόνωση	<i>Θετική:</i> Ανάπτυξη ερωτικών, σεξουαλικών σχέσεων και στενών σχέσεων φιλίας <i>Αρνητική:</i> Φόβος για σχέσεις με τους άλλους
Μέση ενήλικη ζωή	Παραγωγικότητα ή στασιμότητα	<i>Θετική:</i> Αίσθηση συνεισφοράς στη συνέχιση της ζωής <i>Αρνητική:</i> Ευτελισμός των δραστηριοτήτων
Ύστερη ενήλικη ζωή	Ακεραιότητα του Εγώ ή απόγνωση	<i>Θετική:</i> Αίσθηση αρμονίας με τα επιτεύγματα στη ζωή <i>Αρνητική:</i> Οδύνη για τις χαμένες ευκαιρίες στη ζωή

Ο ρόλος των γονέων είναι σημαντικός στο στάδιο αυτό. Οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης του παιδιού τους με την παροχή θετικών σχολίων και την επιβολή σαφών ορίων στη συμπεριφορά τους. Επίσης, οι γονείς μπορούν να βοηθήσουν το παιδί τους στην αποτελεσματική επίλυση αυτής της κρίσης, καλύπτοντας τις ανάγκες του, φροντίζοντάς το, προστατεύοντάς το και υποστηρίζοντάς το συναισθηματικά. Συνοψίζοντας, και η ψυχοκοινωνική θεωρία του Erikson επισημαίνει τη σημασία των γονέων στην ανάπτυξη των παιδιών τους.

1.4 Θεωρία της προσκόλλησης ή του δεσμού του Bowlby

Σύμφωνα με τον Bowlby, η προσκόλληση βασίζεται στην ανάγκη του βρέφους να αισθάνεται ασφαλές. Καθώς το βρέφος μεγαλώνει, μαθαίνει ότι η ασφάλεια του εξαρτάται από ένα συγκεκριμένο άτομο και συνειδητοποιεί ότι είναι σε θέση να αναπτύξει μια ιδιαίτερη σχέση με το άτομο αυτό. Επιπλέον, ο Bowlby υποστήριξε ότι αυτός ο δεσμός που διαμορφώνει το βρέφος με τον φροντιστή του είναι διαφορετικός από τους δεσμούς που διαμορφώνει με άλλα άτομα. Ειδικότερα, η δημιουργία μιας ασφαλούς προσκόλλησης βοηθά το αναπτυσσόμενο άτομο να ανεξαρτητοποιηθεί από την οικογένειά του με επιτυχία (Feldman, 2011).

Κατά τη διάρκεια της μέσης παιδικής ηλικίας η προσκόλληση διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη καθώς, λόγω αυτής, τα παιδιά και οι γονείς τους αναζητούν εγγύτητα μεταξύ τους, ώστε τα παιδιά να εξασφαλίσουν ότι φροντίζονται και είναι ασφαλή. Σύμφωνα με τον Bowlby, η προσκόλληση στην παιδική ηλικία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία των σχέσεων που θα διαμορφώσουν τα παιδιά στην μετέπειτα ζωή τους. Παράλληλα, στις πρώτες προσκολλήσεις, οι γονείς φροντίζουν να κρατήσουν ένα βρέφος ασφαλές και προστατευμένο, εξασφαλίζοντας έτσι την επιβίωση του. Αργότερα και όταν τα παιδιά μεγαλώσουν, η ασφαλής προσκόλληση τα βοηθά να διασφαλίσουν ότι έχουν όλα τα πράγματα που χρειάζονται για να επιβιώσουν και για να αναπτύξουν ασφαλείς δεσμούς με άλλα πρόσωπα (Bowlby, 1969).

Επομένως, τα παιδιά που έχουν μια ασφαλή σχέση με το γονέα νιώθουν χαρά και άνεση κατά την μεταξύ τους αλληλεπίδραση, και τα θετικά αυτά συναισθήματα οδηγούν το παιδί στη διαμόρφωση θετικής αντίληψης για τους άλλους, στοιχείο που βελτιώνει τις κοινωνικές του σχέσεις. Αντίθετα, η ύπαρξη ανασφαλούς δεσμού αποτελεί παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση συμπτωμάτων άγχους και κατάθλιψης

στην παιδική και την εφηβική ηλικία (Feldman, 2011). Ο ρόλος των γονέων, λοιπόν, φαίνεται και πάλι να είναι σημαντικός για την ανάπτυξη του παιδιού τους.

1.5 Τύποι ανατροφής των παιδιών

Από την παραπάνω επισκόπηση των αναπτυξιακών θεωριών, γίνεται σαφές ότι ο ρόλος των γονέων στην ανάπτυξη των παιδιών τους είναι σημαντικός. Ένα μεγάλο μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας που αφορά σε αυτό το ρόλο έχει ασχοληθεί με τους τρεις τύπους ανατροφής που πρότεινε η Baumrind (1967). Η Baumrind διέκρινε αρχικά τρεις τύπους γονέων, οι οποίοι διαφοροποιούνται με βάση το βαθμό απαιτήσεων και το βαθμό ανταπόκρισης που παρέχουν οι γονείς στα παιδιά τους: τον αυταρχικό (authoritarian), τον ανεκτικό (permissive) και τον δημοκρατικό (authoritative) τύπο.

Οι *αυταρχικοί* γονείς έχουν υψηλό βαθμό απαιτήσεων και χαμηλό βαθμό ανταπόκρισης. Έχουν υπερβολικές απαιτήσεις από το παιδί τους σχετικά με τους κανόνες. Ασκούν αυστηρό έλεγχο και δίνουν μεγάλη σημασία στην υπακοή, στο σεβασμό, στην εξουσία και στην παράδοση. Περιμένουν από το παιδί τους να συμμορφωθεί στους κανόνες που θέτουν και επιβάλλονται σε αυτό με έναν τιμωρητικό τρόπο, χρησιμοποιώντας είτε λεκτική είτε σωματική βία. Τέλος, θέλουν να διαμορφώσουν και να ελέγξουν την συμπεριφορά του παιδιού τους σε όλες τις περιστάσεις μέσω της κατεύθυνσης και της υπακοής (Παππά, 2017).

Οι *ανεκτικοί* γονείς δυσκολεύονται να πουν «όχι» στο παιδί τους. Εκδηλώνουν υψηλό βαθμό ανταπόκρισης αλλά χαμηλό βαθμό απαιτήσεων. Είναι οι γονείς που δεν στερούνται ζεστασιάς και στοργής, αλλά ελέγχου. Δεν ασκούν έλεγχο ούτε κριτική στο παιδί τους και αποδέχονται τις παρορμητικές συμπεριφορές του. Πολλές φορές, συζητούν με το παιδί για τις αποφάσεις που λαμβάνονται, δίνουν εξηγήσεις για τους κανόνες της οικογένειας, αλλά έχουν λίγες απαιτήσεις σε ό,τι αφορά την λειτουργία του σπιτιού. Αφήνουν το παιδί να ρυθμίσει μόνο του τις δραστηριότητές του, αποφεύγοντας να του ασκήσουν έλεγχο. Παράλληλα, παρέχουν στο παιδί ένα περιβάλλον μη τιμωρητικό, στο οποίο αυτό μπορεί να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του (Παππά, 2017).

Τέλος, οι *δημοκρατικοί* γονείς χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό απαιτήσεων και υψηλό βαθμό ανταπόκρισης. Ασκούν έλεγχο με αγάπη και υποστηρικτικό τρόπο. Έχουν λογικές απαιτήσεις από τα παιδιά τους, είναι στοργικοί, επικοινωνούν μαζί τους μέσω της συζήτησης παρέχοντάς τους εξηγήσεις για τις αποφάσεις που λαμβάνουν για

τα ίδια. Δίνουν μεγάλη σημασία στην πειθαρχία και στην τήρηση των ορίων. Αναγνωρίζουν την ανεξαρτησία των παιδιών καθώς και την μοναδικότητά τους, επιβεβαιώνοντάς τους τα προτερήματά τους. Τέλος, ενθαρρύνουν τα παιδιά να αναλάβουν πρωτοβουλίες, όπως και να γίνουν υπεύθυνα για τις πράξεις τους (Παππά, 2017).

Στους τύπους αυτούς, οι Maccoby και Martin πρόσθεσαν τον *αδιάφορο* τύπο, ο οποίος χαρακτηρίζεται από χαμηλό βαθμό απαιτήσεων και χαμηλό βαθμό ανταπόκρισης. Οι αδιάφοροι γονείς δεν ενδιαφέρονται για τις ανάγκες του παιδιού τους. Αγνοούν το παιδί και δεν εμπλέκονται σχεδόν καθόλου στη ζωή του. Δεν θέτουν όρια και δεν παρέχουν καμία υποστήριξη. Τέλος, αφήνουν το παιδί να ενεργήσει όπως θέλει το ίδιο χωρίς να το πειθαρχούν (Παππά, 2017).

Η έρευνα έχει δείξει ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν με γονείς διαφορετικού τύπου ακολουθούν και διαφορετικούς δρόμους ανάπτυξης. Έτσι, παιδιά με ανεκτικούς γονείς μαθαίνουν ότι υπάρχουν πολύ λίγα όρια και κανόνες. Μεγαλώνοντας λοιπόν, ενδέχεται να παρουσιάσουν εγωκεντρική συμπεριφορά και δυσκολία στην άσκηση αυτοελέγχου, κάτι που θα επηρεάσει την ανάπτυξη σχέσεων με τους συνομηλίκους τους. Τα παιδιά με ανεκτικούς γονείς μαθαίνουν πώς να συμμετέχουν σε συζητήσεις, καταλαβαίνουν ότι ακούγονται οι απόψεις τους και ως εκ τούτου, είναι πιο πιθανό να είναι κοινωνικά, υπεύθυνα και αυτόνομα. Τα παιδιά με αδιάφορους γονείς εμφανίζουν παρόμοια πρότυπα συμπεριφοράς με τους γονείς τους ή παρορμητικές συμπεριφορές και αδυναμία αυτορρύθμισης. Τα παιδιά με αυταρχικούς γονείς μεγαλώνοντας έχουν χαμηλή αυτοπεποίθηση και φτωχές κοινωνικές δεξιότητες (Feldman, 2011). Τέλος, τα παιδιά με δημοκρατικούς γονείς μαθαίνουν ότι η γνώμη τους είναι σημαντική (Παππά, 2017), και μπορούν να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους με αποτελεσματικό τρόπο, τόσο ως προς τις σχέσεις τους με τους άλλους όσο και ως προς την συναισθηματική τους αυτορρύθμισή (Feldman, 2011).

Τυπολογίες γονέων έχουν αναπτυχθεί σε πολλές χώρες διεθνώς και ιδιαίτερα στις ΗΠΑ από όπου και πρωτοξεκίνησαν. Οι τυπολογίες αυτές προέκυψαν από την ανάγκη κατηγοριοποίησης των γονέων βάσει συμπεριφορών, αξιών, πρακτικών και μεθόδων που εφαρμόζαν στην ανατροφή των παιδιών τους. Εκτός από τις ΗΠΑ, οι τυπολογίες γονέων υιοθετήθηκαν και σε άλλες χώρες, οι οποίες είτε τις προσαρμόσαν στα δικά τους δεδομένα είτε δημιούργησαν νέες σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού και του πολιτιστικού πλαισίου. Έτσι στη χώρα μας, χαρακτηριστική είναι η τυπολογία που ανέπτυξε η Χουρδάκη (2000), η οποία διέκρινε τις εξής κατηγορίες:

ευερέθιστοι, φιλόδοξοι, απορριπτικοί, υπερπροστατευτικοί, ανήσυχοι και μποέμ γονείς (Παππά, 2017).

Ερευνητικά, οι τύποι ανατροφής του παιδιού κατά Baumrind έχουν μελετηθεί εκτενώς με τη χρήση του Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (Robinson, Madleco, Olsen & Hart, 1995). Το ερωτηματολόγιο αυτό έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες και έχει εμπλουτίσει την επιστημονική γνώση σε σχέση με τη γονεϊκότητα και την ανάπτυξη των παιδιών. Ένα πρόβλημα που έχει αναγνωριστεί στη διεθνή βιβλιογραφία είναι ότι η τυπολογία της Baumrind και το αντίστοιχο ερωτηματολόγιο βασίζονται σε συμπεριφορές των γονέων τυπικές στις Δυτικές κοινωνίες (Lee & Brown, 2018) και μάλιστα στις Δυτικές κοινωνίες πριν από αρκετά χρόνια.

Στην παρούσα εργασία, υιοθετείται η χρήση της συνέντευξης ως βασικού μεθοδολογικού εργαλείου, προκειμένου να διερευνηθεί η γονεϊκότητα στην Ελλάδα του 2020. Η θεωρητική βάση της συνέντευξης αυτής είναι η αφηγηματική προσέγγιση στη θεραπεία και την κοινοτική πρακτική, η οποία είναι πολιτισμικά και ιστορικά ευαίσθητη (Morgan, 2011. White, 2007).

Κεφάλαιο 2: Η αφηγηματική προσέγγιση

2.1. Τι είναι η αφηγηματική προσέγγιση;

Το κεφάλαιο αυτό περιγράφει βασικά στοιχεία για την αφηγηματική προσέγγιση, όπως αυτά αποτυπώνονται από την Morgan (2011). Η αφηγηματική προσέγγιση αναφέρεται σε συγκεκριμένους τρόπους κατανόησης της ταυτότητας των ανθρώπων, των προβλημάτων τους και των επιπτώσεων των προβλημάτων αυτών στις ζωές τους. Είναι μία κατεύθυνση «η οποία φέρνει τους ανθρώπους στο επίκεντρο ως ειδικοί για την ζωή τους» (Morgan, 2011, σελ.25). Περιλαμβάνει συζητήσεις για τις ιστορίες και για την αναδιήγηση των ιστοριών, οι οποίες μπορεί να γίνονται με άλλες ή άλλους ή με τον εαυτό μας. Οι ιστορίες αυτές μπορεί να αναφέρονται, για παράδειγμα, στις ικανότητές μας, τις πράξεις μας, τις επιθυμίες μας, την οικογένειά μας, το πώς μεγαλώνουμε τα παιδιά μας. Τις ιστορίες αυτές μπορεί να τις μοιραζόμαστε με άλλους ή να τις κρατάμε για τον εαυτό μας.

Η λέξη *ιστορία*, η οποία αποτελεί και μία από τις κύριες έννοιες της αφηγηματικής προσέγγισης, φέρνει διαφορετικούς συνειρμούς και κατανοείται με ποικίλους τρόπους από τους ανθρώπους. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον ιστότοπο της Πύλης για την ελληνική γλώσσα², η λέξη ιστορία μπορεί να αναφέρεται στη «γνώση των συμβάντων του παρελθόντος, που σχετίζονται με την εξέλιξη της ανθρωπότητας (ή μιας κοινωνικής ομάδας, μιας ανθρώπινης δραστηριότητας) και που είναι ή κρίνονται αξιομνημόνευτα, αυτά τα ίδια τα συμβάντα» ή σε «όλα όσα διατηρούνται, στη μνήμη των ανθρώπων, επειδή κρίνονται αξιόλογα» ή στην «αφήγηση πραγματικών ή φανταστικών συμβάντων».

Στην αφηγηματική προσέγγιση, σημαντική θέση στις ιστορίες μας έχουν τόσο τα γεγονότα όσο και τα νοήματα που αποδίδουμε σε αυτά. Όλοι και όλες βιώνουμε γεγονότα στα οποία προσπαθούμε να αποδώσουμε ένα νόημα. Με βάση τα γεγονότα και τα νοήματα που αποδίδουμε σε αυτά, διαμορφώνουμε αντίστοιχες ιστορίες. Οι

---

² https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1&dq=

ιστορίες αυτές επιδρούν στις ζωές μας. Για παράδειγμα, ένας πατέρας πηγαίνει μαζί με το παιδί του σε ένα βιβλιοπωλείο. Ξαφνικά το παιδί του αρχίζει να κλαίει μέσα στο βιβλιοπωλείο. Ο πατέρας αμέσως μπορεί να σκεφτεί ότι το βιβλίο που του πρότεινε ο βιβλιοπώλης δεν του αρέσει, γι' αυτό και κλαίει. Όταν μετά από μέρες ο πατέρας ξαναπηγαίνει στο ίδιο βιβλιοπωλείο μαζί με το παιδί του και το παιδί του πάλι κλαίει, θα σκεφτεί ότι κάτι υπάρχει μέσα στο βιβλιοπωλείο που το τρομάζει και έτσι από εδώ και στο εξής θα επιλέξει κάποιο άλλο βιβλιοπωλείο.

Παράλληλα, «ο τρόπος που έχουμε αναπτύξει αυτές τις ιστορίες καθορίζεται από το πώς έχουμε συνδέσει ορισμένα γεγονότα σε μία σειρά και από το νόημα που έχουμε αποδώσει σε αυτά» (Morgan, 2011, σελ. 28). Για παράδειγμα, όταν μία μητέρα συζητάει με μία άλλη για το πώς μεγαλώνει το παιδί της, θα παρουσιάσει τον εαυτό της ως καλή μητέρα, η οποία φροντίζει το παιδί ώστε να μην του λείψει τίποτα. Πιο συγκεκριμένα, θα αναφέρει ότι διαβάζει η ίδια το παιδί της μετά το σχολείο, όμως ενδέχεται να μην αναφέρει ότι η ίδια δεν παρίσταται στις ενημερώσεις του σχολείου λόγω δουλειάς, ίσως γιατί μπορεί να μην το θεωρεί και τόσο σημαντικό. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, η μητέρα θα παρουσιάσει τον εαυτό της ως καλή μητέρα και θα έχει αναπτύξει μία ιστορία για τον εαυτό της βασισμένη στις εμπειρίες της και στις ανατροφοδοτήσεις που έχει πάρει από άλλους ανθρώπους, όπως είναι άλλες μητέρες, η εκπαιδευτικός του σχολείου ή το παιδί της.

Η κουλτούρα είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τις ιστορίες που αφηγούμαστε. Η ιστορία της μητέρας που αναφέρθηκε ενδεχομένως να έχει επηρεαστεί από την κουλτούρα στην οποία αυτή ζει. Αυτή η κουλτούρα προάγει ορισμένες πεποιθήσεις για το τι σημαίνει να είσαι καλή μητέρα. Για παράδειγμα, παλαιότερα καλή μητέρα σήμαινε να κάθεται μέσα στο σπίτι να ασχολείται με το νοικοκυριό και την ανατροφή του παιδιού της, ενώ στις μέρες μας, να εργάζεται, να είναι νοικοκυρά, να ανατρέφει το παιδί της και να βρίσκει το χρόνο να συμμετέχει σε όλες τις δραστηριότητες του παιδιού της.

Συνοψίζοντας, όλοι οι άνθρωποι έχουν ιστορίες για την ζωή τους. Οι ιστορίες αυτές αφορούν στα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στις ζωές τους και στα νοήματα που αποδίδουν οι άνθρωποι στα γεγονότα αυτά. Οι ιστορίες δεν δημιουργούνται σε ένα κενό, αλλά επηρεάζονται από τις ευρύτερες ιστορίες της κουλτούρας στην οποία ζουν οι άνθρωποι.

2.2 Τοπίο δράσης και τοπίο ταυτότητας

Η αφηγηματική προσέγγιση θεωρεί ότι οι δράσεις του ανθρώπου αντανακλούν την ταυτότητά του. Αντίστοιχα, χρησιμοποιεί τις έννοιες του τοπίου δράσης και του τοπίου ταυτότητας για να περιγράψει τη σύνδεση αυτή. Σύμφωνα με τον White, που είναι εμπνευστής αυτής της προσέγγισης, **το τοπίο της δράσης** «συνίσταται από τις εμπειρίες γεγονότων τα οποία είναι συνδεδεμένα σε αλληλουχία κατά τη διάρκεια του χρόνου και σύμφωνα με συγκεκριμένες πλοκές. Αυτό μας παρέχει τη στοιχειώδη δομή των ιστοριών. Εάν αφήσουμε απ' έξω κάποια από αυτές τις διαστάσεις –εμπειρίες γεγονότων, αλληλουχία, χρόνο ή πλοκή-, τότε δεν έχουμε ιστορία» (Morgan, 2011, σελ. 88). Οι ερωτήσεις του τοπίου δράσης συχνά αρχίζουν με το «Ποιος», το «Τι», το «Πού», ή το «Πότε», με σκοπό την διερεύνηση των πράξεων ή των γεγονότων που μπορούν να συνδεθούν με την συγκεκριμένη δράση. Για παράδειγμα, ένας γονιός μπορεί να περιγράψει πώς ο ίδιος («Ποιος;») έκλεισε την τηλεόραση («Τι;») στο καθιστικό του σπιτιού («Πού») χτες το βράδυ («Πότε;»).

Οι δράσεις αυτές χρησιμοποιούνται ως άνοιγμα ώστε το άτομο να αναστοχαστεί πάνω στο νόημά τους. Ο αναστοχασμός αυτός συχνά συνδέεται με όρους που αφορούν τις επιθυμίες, τις προτιμήσεις, τις προσωπικές αξίες, τις προσωπικές δεξιότητες και ικανότητες, τα κίνητρα, τους σκοπούς, τις πεποιθήσεις και τις προσωπικές ποιότητες του ατόμου ή τις ποιότητες των σχέσεων. Τα στοιχεία αυτά αναφέρονται ως **τοπίο της ταυτότητας**. Στο παραπάνω παράδειγμα, η δράση του γονέα αντικατοπτρίζει κάποιες επιθυμίες ή φιλοδοξίες που αυτός έχει για το παιδί του. Έτσι, μπορεί να έκλεισε την τηλεόραση για να προστατεύσει το παιδί του από το να βλέπει πολλές ώρες τηλεόραση ή για να βοηθήσει το παιδί του να πάει για ύπνο αρκετά νωρίς και να μην ξενυχτήσει.

Η παρούσα εργασία εστιάζει στο τοπίο ταυτότητας μητέρων παιδιών σχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα, εστιάζει στις αξίες, στα όνειρα, στις φιλοδοξίες, στις δεσμεύσεις και στις ελπίδες που υιοθετούν οι μητέρες κατά την ανατροφή των παιδιών τους, όσον αφορά στις αμέσως επόμενες εβδομάδες, στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή των παιδιών.

Κεφάλαιο 3: Η έρευνα

3.1 Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα

Στόχος της έρευνας αυτής είναι να διερευνήσει τι θεωρούν οι μητέρες σημαντικό για την ανατροφή των παιδιών τους σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Έτσι, με βάση τον στόχο αυτό, τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν είναι τα εξής:

- 1) Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (τις επόμενες λίγες εβδομάδες);
- 2) Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (στην εφηβεία τους);
- 3) Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (στην ενήλικη ζωή τους);

Στη διατύπωση των ερωτημάτων αυτών, η φράση «τι είναι σημαντικό» αναφέρεται συνοπτικά στις αξίες, στα όνειρα, στις φιλοδοξίες, στις δεσμεύσεις και στις ελπίδες των μητέρων για τα παιδιά τους.

3.2 Μέθοδος

Στην κοινωνική έρευνα, οι ερευνητές και οι ερευνήτριες έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο τύπους έρευνας, την ποσοτική και την ποιοτική. Σύμφωνα με τον Bryman (2017), η ποσοτική έρευνα αναφέρεται στη συστηματική διερεύνηση φαινομένων με στατιστικές μεθόδους και αριθμητικά δεδομένα. Αντίθετα, η ποιοτική έρευνα αναφέρεται στη χρήση μεθόδων που επιτρέπουν την κατανόηση της συμπεριφοράς, των αξιών, των πεποιθήσεων, κλπ, των ανθρώπων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην ποιοτική έρευνα δεν χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα μεγάλα δείγματα, αφού σκοπός της είναι να καταγραφούν οι απόψεις των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών και όχι η γενίκευση των ευρημάτων σε μεγάλους πληθυσμούς (Bryman, 2017).

Στην παρούσα έρευνα, χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος με τη χρήση της συνέντευξης ως ερευνητικού εργαλείου, καθώς τα ερευνητικά ερωτήματα αφορούν την περιγραφή, ανάλυση, ερμηνεία και κατανόηση του κοινωνικού φαινομένου της ανατροφής των παιδιών. Η συνέντευξη είναι μια οργανωμένη σχέση λεκτικής επικοινωνίας ανάμεσα στην ερευνήτρια και τη συμμετέχουσα στην έρευνα, με σκοπό τη συλλογή δεδομένων. Στόχος της ερευνήτριας στη συνέντευξη είναι να σχηματίσει μία ολοκληρωμένη άποψη για το σχετικό θέμα, αποκτώντας πρόσβαση στις εμπειρίες των συμμετεχουσών και γενικά σε αυτά που έχουν στο μυαλό τους (Σαραφίδου, 2011).

Μία συνέντευξη μπορεί να είναι δομημένη, ελεύθερη ή ημι-δομημένη. Στη *δομημένη συνέντευξη*, ακριβώς οι ίδιες ερωτήσεις διατυπώνονται σε όλες τις ερωτώμενες με την ίδια σειρά (Bryman, 2017). Αυτή η προκαθορισμένη δομή δεν επιτρέπει στην ερευνήτρια να προσαρμόσει τις ερωτήσεις στις ιδιαιτερότητες της κάθε ερωτώμενης (Σαραφίδου, 2011). Η *ελεύθερη συνέντευξη* στοχεύει αποκλειστικά στην αυθόρμητη παραγωγή ερωτήσεων κατά τη φυσική ροή της αλληλεπίδρασης (Σαραφίδου, 2011). Μπορεί να υπάρχει μόνο μία ερώτηση την οποία καλείται η συνεντευξιαζόμενη να απαντήσει ελεύθερα, και η συνεντεύκτρια απλώς να επανέρχεται σε σημεία που αξίζει να διερευνηθούν (Bryman, 2017). Η *ημι-δομημένη συνέντευξη* είναι μια ενδιάμεση μορφή μεταξύ της ελεύθερης και της δομημένης συνέντευξης. Τα υπό διερεύνηση θέματα ή θεματικές περιοχές είναι προαποφασισμένα, το περιεχόμενο των ερωτήσεων είναι προκαθορισμένο, αλλά η διατύπωση και η αλληλουχία των ερωτήσεων εξειδικεύεται (Σαραφίδου, 2011). Στην παρούσα έρευνα, επιλέχθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη, στην οποία υπήρχε μια λίστα με ερωτήσεις που ανταποκρίνονταν σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τη φιλοσοφία και τα ερωτήματα της έρευνας, αλλά υπήρχε και το περιθώριο να ζητηθούν διευκρινήσεις όσον αφορά στις απαντήσεις.

3.3 Σχεδιασμός της έρευνας

3.3.1 Συμμετέχουσες

Στην έρευνα, συμμετείχαν πέντε μητέρες παιδιών τα οποία φοιτούσαν στο δημοτικό σχολείο κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Όλες οι μητέρες εργάζονταν σε θέσεις πλήρους απασχόλησης. Στον Πίνακα 2, παρουσιάζονται άλλα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχουσών.

Πίνακας 2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, τόπος διαμονής, εργασιακή κατάσταση, οικογενειακή κατάσταση και αριθμός παιδιών) των συμμετεχουσών.

Ηλικία	Επίπεδο εκπαίδευσης	Τόπος διαμονής	Οικογενειακή κατάσταση	Αριθμός παιδιών
49	Τριτοβάθμια	Κέρκυρα	Έγγαμη	2
39	Τριτοβάθμια	Κέρκυρα	Έγγαμη	2
38	Λυκειακή	Κέρκυρα	Έγγαμη	2
40	Τριτοβάθμια	Κόνιτσα	Άγαμη	1
34	Τριτοβάθμια	Θεσσαλονίκη	Έγγαμη	2

3.3.2 Συνέντευξη

Οι ερωτήσεις της συνέντευξης κατανέμονται σε πέντε (5) μέρη ερευνητικού ενδιαφέροντος.

Στο **πρώτο** μέρος, οι μητέρες ρωτήθηκαν σε σχέση με τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά (ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, τόπος διαμονής, εργασιακή κατάσταση, οικογενειακή κατάσταση και αριθμός παιδιών στην οικογένεια). Στη συνέχεια, ενημερώθηκαν για το θέμα της έρευνας με το ακόλουθο κείμενο: «*Οι παρακάτω ερωτήσεις αφορούν στα όνειρα, τις αξίες, τις φιλοδοξίες, τις δεσμεύσεις και τις ελπίδες σας που έχετε για το παιδί σας. Δεν με ενδιαφέρει να εστιάσετε σε καθένα από αυτά, αλλά με ενδιαφέρει να μου μιλήσετε για αυτά που έχουν σημασία για σας σε σχέση με το παιδί σας. Θα εστιάσουμε σε τρεις χρονικές περιόδους: Τις επόμενες λίγες εβδομάδες, τα επόμενα λίγα χρόνια και την ενήλικη ζωή του παιδιού σας.*»

Στο **δεύτερο** μέρος, οι μητέρες προσκλήθηκαν να περιγράψουν τι είναι σημαντικό για αυτές σε σχέση με την ανατροφή του παιδιού τους στις επόμενες λίγες εβδομάδες: *«Όσον αφορά στις επόμενες εβδομάδες, ποια είναι τα όνειρα, οι αξίες, οι φιλοδοξίες, οι δεσμεύσεις και οι ελπίδες σας για το παιδί σας;»*. Επίσης, προσκλήθηκαν να περιγράψουν μία περίπτωση που αυτό που είναι σημαντικό για αυτές επηρέασε τον τρόπο που μίλησαν ή φέρθηκαν στο παιδί τους: *«Θα ήθελα τώρα να σκεφτείτε μία φορά που [αυτά τα όνειρα ή οι αξίες ή οι φιλοδοξίες ή οι δεσμεύσεις ή οι ελπίδες] επηρέασαν τη συμπεριφορά σας προς το παιδί σας. Δεν με ενδιαφέρει να είναι η πιο χαρακτηριστική ή η πιο πρόσφατη φορά, με ενδιαφέρει όμως να είναι μία φορά που να θυμάστε αρκετά καλά για να μου την περιγράψετε με κάποια λεπτομέρεια. Πότε ήταν; Πού ήσασταν; Τι έγινε; Τι κάνατε/Τι είπατε; Πώς συνδέετε αυτή την ιστορία με [αυτά τα όνειρα ή τις αξίες ή τις φιλοδοξίες ή τις δεσμεύσεις ή τις ελπίδες];»* Τέλος, προσκλήθηκαν να μιλήσουν για την ιστορία αυτών που είναι σημαντικά για αυτές σε σχέση με την ανατροφή των παιδιών τους: *«Μερικές φορές, τα όνειρα ή οι αξίες ή οι φιλοδοξίες ή οι δεσμεύσεις ή οι ελπίδες που έχουν οι γονείς για τα παιδιά τους έχουν κάποια ιστορία. Μπορείτε να μου πείτε λίγα πράγματα για την ιστορία των ονείρων ή των αξιών ή των φιλοδοξιών ή των δεσμεύσεων ή των ελπίδων για τις οποίες μου μιλήσατε;»*

Στο **τρίτο** μέρος, οι μητέρες προσκλήθηκαν να περιγράψουν τι είναι σημαντικό για αυτές σε σχέση με την ανατροφή του παιδιού τους στα επόμενα λίγα χρόνια, όταν το παιδί τους θα πηγαίνει Γυμνάσιο ή Λύκειο: *«Όσον αφορά στα επόμενα λίγα χρόνια, όταν το παιδί σας θα είναι στο Γυμνάσιο ή το Λύκειο, ποια είναι τα όνειρα, οι αξίες, οι φιλοδοξίες, οι δεσμεύσεις και οι ελπίδες σας για το παιδί σας; Τι είδος ανθρώπου θα θέλατε να είναι σε εκείνα τα χρόνια; Τι αξίες θα θέλατε να έχει; Τι θα θέλατε να αποφεύγει και τι στόχους θα θέλατε να έχει;»*. Επίσης, προσκλήθηκαν να περιγράψουν μία περίπτωση που αυτά τα όνειρα ή οι αξίες ή οι φιλοδοξίες ή οι δεσμεύσεις ή οι ελπίδες επηρέασαν τον τρόπο που μίλησαν ή φέρθηκαν στο παιδί τους, καθώς και να μιλήσουν για την ιστορία αυτών: *«Θα ήθελα τώρα να σκεφτείτε μία φορά που [αυτά τα όνειρα ή οι αξίες ή οι φιλοδοξίες ή οι δεσμεύσεις ή οι ελπίδες] επηρέασαν τη συμπεριφορά σας προς το παιδί σας.»* και *«Μπορείτε να μου πείτε λίγα πράγματα για την ιστορία [αυτών των ονείρων ή των αξιών ή των φιλοδοξιών ή των δεσμεύσεων ή των ελπίδων για τις οποίες μου μιλήσατε];»*.

Στο **τέταρτο** μέρος, οι μητέρες κλήθηκαν να μιλήσουν σχετικά με το τι είναι σημαντικό σε σχέση με την ανατροφή του παιδιού τους όταν πια αυτό θα έχει

ενηλικιωθεί: «Όσον αφορά στο παιδί σας στην ενήλικη ζωή του, ποια είναι τα όνειρα, οι αξίες, οι φιλοδοξίες, οι δεσμεύσεις και οι ελπίδες σας για το παιδί σας; Τι είδος ανθρώπου θα θέλατε να είναι σε εκείνα τα χρόνια; Τι αξίες θα θέλατε να έχει; Τι θα θέλατε να αποφεύγει και τι στόχους θα θέλατε να έχει;». Επίσης, προσκλήθηκαν να περιγράψουν μία περίπτωση που αυτά που θεωρούν σημαντικά επηρέασαν τον τρόπο που μίλησαν ή φέρθηκαν στο παιδί τους: «Θα ήθελα τώρα να σκεφτείτε μία φορά που [αυτά τα όνειρα ή οι αξίες ή οι φιλοδοξίες ή οι δεσμεύσεις ή οι ελπίδες] επηρέασαν τη συμπεριφορά σας προς το παιδί σας.» Τέλος, προσκλήθηκαν να μιλήσουν για την ιστορία αυτών των πραγμάτων: «Μπορείτε να μου πείτε λίγα πράγματα για την ιστορία [αυτών των ονείρων ή των αξιών ή των φιλοδοξιών ή των δεσμεύσεων ή των ελπίδων για τις οποίες μου μιλήσατε];»

Τέλος, στο **πέμπτο** μέρος, οι μητέρες ρωτήθηκαν πώς τους φάνηκε η συνέντευξη, αν είχαν κάτι άλλο να συμπληρώσουν και αν συμφωνούσαν ακόμα να χρησιμοποιηθούν οι απαντήσεις τους στην έρευνα: «Πώς ήταν η συνέντευξη για σας; Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε;»

3.3.3 Διαδικασία

Η πρώτη επικοινωνία με τις συμμετέχουσες ήταν τηλεφωνική. Ρωτήθηκαν αν είχαν χρόνο και διάθεση να συμμετέχουν στη συνέντευξη στο θέμα που αφορούσε τη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία. Έπειτα από τη θετική τους απόκριση, ακολουθούσε ο ορισμός ημερομηνίας, ώρας και χώρου όπου θα διεξαγόταν η συνέντευξη, με βάση τις προτιμήσεις τους και τη διαθεσιμότητα της ερευνήτριας. Οι τέσσερις από τις συνεντεύξεις έγιναν δια ζώσης, σε χώρο που επιλέχθηκε από τις συμμετέχουσες, και η μία έγινε διαδικτυακά. Οι συναντήσεις ξεκινούσαν με μια αρχική φιλική κουβέντα και μία εισαγωγή στην έρευνα. Στη συνέχεια, η ερευνήτρια έδινε στις μητέρες το έντυπο συγκατάθεσης και ενημέρωσης, αυτές το διάβαζαν και εξέφραζαν τυχόν απορίες, τις οποίες απαντούσε η ερευνήτρια. Αφού συμφωνούσαν με τους όρους και τις προϋποθέσεις, υπέγραφαν και ξεκινούσε η διαδικασία της συνέντευξης. Τελειώνοντας την συνέντευξη, η ερευνήτρια ευχαριστούσε πολύ τις μητέρες για τον χρόνο και την όρεξή τους. Η καταγραφή των συνεντεύξεων έγινε με την χρήση του κινητού τηλεφώνου και η διάρκεια τους κυμαίνονταν περίπου από δεκαπέντε λεπτά μέχρι και σαράντα πέντε λεπτά.

3.4 Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση των απαντήσεων στις ημι-δομημένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Σύμφωνα με τον Τσιώλη (2018), «η θεματική ανάλυση συνίσταται στη συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων» (σελ. 98). Οι ερευνητές ανιχνεύουν πολυάριθμα μοτίβα νοήματος εντός των δεδομένων, εστιάζοντας σε εκείνα τα μοτίβα που είναι σχετικά με το θέμα και απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν διατυπώσει. Κάποιες μέθοδοι ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων δεσμεύονται σε συγκεκριμένες θεωρητικές προσεγγίσεις: η ανάλυση λόγου στη θεωρία του λόγου, η ανάλυση συνομιλίας στην εθνομεθοδολογία, και η αφηγηματική ανάλυση στη θεωρία της αφήγησης. Η θεματική ανάλυση χαρακτηρίζεται ως μια «ευέλικτη μέθοδος» (Τσιώλης, 2018, σελ. 98), γιατί δεν δεσμεύεται υποχρεωτικά σε κάποια συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση (Τσιώλης, 2018).

Η θεματική ανάλυση πραγματοποιήθηκε με βάση τα πέντε βήματα που περιγράφει ο Τσιώλης (2018). Στο πρώτο βήμα, έγινε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων. Στο δεύτερο βήμα, εντοπίστηκαν τα αποσπάσματα από τα μετεγγραμμένα κείμενα των συνεντεύξεων που παρείχαν πληροφορίες σχετικές με τα ερευνητικά ερωτήματα. Στο τρίτο βήμα, πραγματοποιήθηκε η ερμηνεία των δεδομένων, με σκοπό να κατανοηθεί το νόημά τους και να αποδοθεί με έναν εννοιολογικό προσδιορισμό. Η διαδικασία αυτή αποκαλείται **κωδικοποίηση** και οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί, οι οποίοι εκφράζουν το νόημα που τους αποδίδεται, ονομάζονται **κωδικοί**. Οι κωδικοί αποδίδουν και ονοματίζουν ένα χαρακτηριστικό και είναι σημαντικοί για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων.

Στο τέταρτο βήμα, επιχειρήθηκε η μετάβαση από το επίπεδο των κωδικών στο επίπεδο των θεμάτων. Τα **θέματα** είναι εννοιολογικές κατασκευές πιο αφηρημένες και γενικές από τους κωδικούς. Προκύπτουν από τη σύγκριση και την συγχώνευση των κωδικών και αντιστοιχούν σε ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο νοήματος. Στο βήμα αυτό, επιχειρήθηκε, επίσης, η διαμόρφωση ενός θεματικού χάρτη, ο οποίος παρουσιάζει τις σχέσεις μεταξύ των θεμάτων και των ιδιοτήτων τους. Τέλος, στο πέμπτο βήμα πραγματοποιήθηκε η συγγραφή των αποτελεσμάτων της έρευνας, με παράθεση των αποσπασμάτων από τα κείμενα των συνεντεύξεων, προκειμένου να τεκμηριωθούν τα ευρήματα και να αναδειχθούν τα θέματα και οι ιδιότητές τους. Είναι

σημαντικό να τονιστεί ότι αυτά τα πέντε βήματα δεν ακολουθήθηκαν με γραμμικό τρόπο, καθώς, σύμφωνα και με τη σχετική βιβλιογραφία (Braun & Clarke, 2012. Τσιώλης, 2018), χρειάστηκε κάποιες φορές να επιστρέψουμε σε προηγούμενα βήματα.

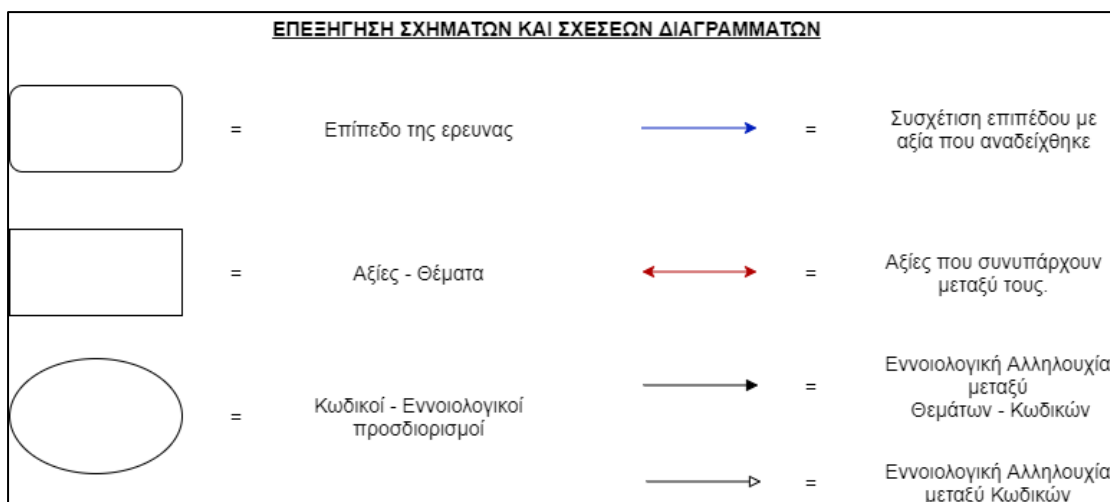
3.5 Ζητήματα δεοντολογίας

Κατά την διεξαγωγή μιας κοινωνικής έρευνας, θα πρέπει η ερευνήτρια να λάβει υπόψη τα ζητήματα δεοντολογίας που παρουσιάζονται σε όλα τα στάδια κατά τη διάρκεια της. Πιο συγκεκριμένα, στην ποιοτική έρευνα με συνεντεύξεις, η ερευνήτρια για να μπορέσει να τη διεξάγει, θα πρέπει να ακολουθήσει κάποιους βασικούς κανόνες, οι οποίοι σχετίζονται με το πλαίσιο στο οποίο διεξάγεται η συνέντευξη και τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνονται οι ερωτήσεις, ώστε να μην προκαλέσουν βλάβη στις συμμετέχουσες. Αρχικά, η ερευνήτρια για να μπορέσει να πραγματοποιήσει τη συνέντευξη, παίρνει τη συγκατάθεση τόσο από τον φορέα στον οποίο διεξάγεται η έρευνα όσο και από τις υποψήφιες συμμετέχουσες. Στη συνέχεια, αφού παρθούν οι απαραίτητες άδειες και από τις δύο πλευρές, λίγο πριν το ξεκίνημα της συνέντευξης δίνει στις συμμετέχουσες ένα έντυπο συγκατάθεσης, τις ενημερώνει για τους κινδύνους που μπορεί να φέρει και οι συμμετέχουσες δώσουν την άδειά τους, ξεκινά η ερευνήτρια τη διαδικασία της συνέντευξης. Τόσο κατά την επικοινωνία με τις συμμετέχουσες λίγο πριν ξεκινήσει η συνέντευξη, όσο και κατά τη διάρκεια της συνέντευξης και της ανάλυσης των απαντήσεων, διατηρείται η ανωνυμία των συμμετεχουσών, προκειμένου να αποφευχθεί η πρόκληση οποιασδήποτε ηθικής και σωματικής βλάβης (Bryman, 2017).

Έτσι, για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας, η ερευνήτρια πήρε άδεια από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, η οποία επικυρώθηκε από τη Συνέλευση του Τμήματος. Κατόπιν επικοινωνίας με τις μητέρες, τους δόθηκε ένα έγγραφο ενημέρωσης και συγκατάθεσης (το έγγραφο παρατίθεται στο Παράρτημα). Μετά την παροχή της ενυπόγραφης συγκατάθεσης, πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις.

Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα

Στο κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας οργανωμένα στη βάση των ερευνητικών ερωτημάτων. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι, χάριν συντομίας, οι απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση «ποια είναι τα όνειρα, οι αξίες, οι φιλοδοξίες, οι δεσμεύσεις και οι ελπίδες σας για το παιδί σας;» συνοψίζονται παρακάτω με τη λέξη «αξίες». Παρακάτω, παρουσιάζεται ένα υπόμνημα με τις επεξηγήσεις των σχημάτων προκειμένου να διευκολυνθεί ο αναγνώστης και η αναγνώστρια καθώς και τα σχετικά παραδείγματα. Οι εννοιολογικές σχέσεις οι οποίες προκύπτουν από τα σχήματα και τα βέλη ισχύουν και για τα Διαγράμματα 1, 2 και 3 που ακολουθούν.

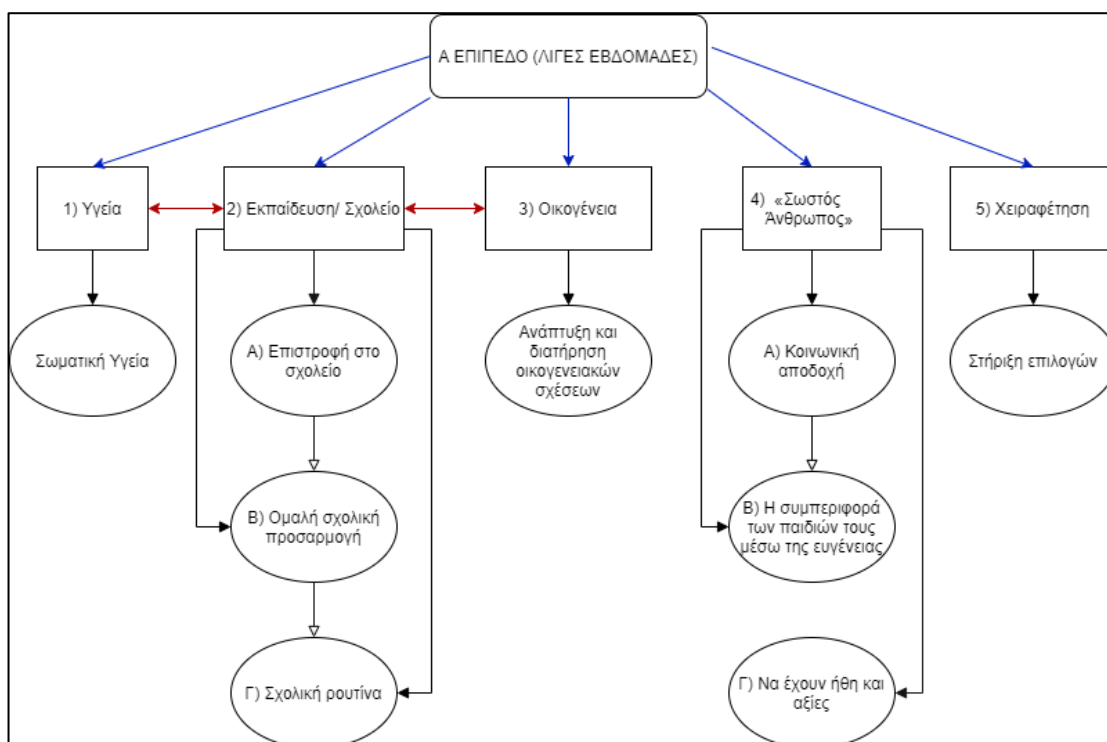
Επεξήγηση σχημάτων

Ειδικότερα, στο Διάγραμμα 1, το οποίο αφορά το βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (λίγες εβδομάδες), το κόκκινο βέλος υποδηλώνει ότι η ίδια απάντηση μπορεί να περιγράψει δυο θέματα τα οποία προέκυψαν από τους ίδιους κωδικούς. Για παράδειγμα, το θέμα της υγείας συνδέεται με το θέμα της εκπαίδευσης και του σχολείου. Ακόμη, τα δυο μαύρα βέλη ενώνουν τόσο τα θέματα με τους κωδικούς όσο και τους κωδικούς μεταξύ τους. Για παράδειγμα, το θέμα «σωστοί» ενώνεται με τους κωδικούς Α (κοινωνική αποδοχή), Β (η συμπεριφορά των παιδιών τους μέσω της ευγένειας) και Γ (να έχουν ήθη και αξίες). Επίσης, ο κωδικός Α (κοινωνική αποδοχή) συνδέεται με τον κωδικό Β (η συμπεριφορά των παιδιών τους μέσω της ευγένειας).

Ειδικότερα, το μαύρο ανοιχτό βέλος υποδηλώνει ότι στην ίδια απάντηση περιγράφονται δύο ή/και περισσότεροι κωδικοί.

4.1 Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (επόμενες λίγες εβδομάδες)

Τα αποτελέσματα της θεματικής ανάλυσης των απαντήσεων που αφορούν στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1. Στο διάγραμμα αυτό, βλέπουμε ότι οι αξίες που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση των απαντήσεων είναι πέντε: η Υγεία, η Εκπαίδευση και το Σχολείο, η Οικογένεια, ο «Σωστός άνθρωπος» και η Χειραφέτηση.

Διάγραμμα 1. Αποτελέσματα θεματικής ανάλυσης σε σχέση με το τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα

Η αξία της **Υγείας** περιλαμβάνει απαντήσεις σχετικές με την καλή σωματική υγεία των παιδιών.

«Τις επόμενες λίγες εβδομάδες, είμαστε σε μία φάση διακοπών τώρα, να έχουν υγεία σε πρώτη φάση με αυτό με τους κορονοϊούς. Υγεία σε πρώτη φάση [...]» (Σ1).

«Να πάνε όλα καλά.[...]. Να μην κολλήσουμε κορονοϊό. Τώρα τις επόμενες εβδομάδες δεν έχω κάτι άλλο» (Σ5).

Η αξία της **Εκπαίδευσης και του Σχολείου** περιέχει απαντήσεις σχετικές με την Επιστροφή στο σχολείο, την Ομαλή σχολική προσαρμογή και τη Σχολική ρουτίνα. Οι απαντήσεις οι σχετικές με την Επιστροφή στο σχολείο αναφέρονται σε απαντήσεις που περιγράφουν την επιθυμία των μητέρων να ξεκινήσει το σχολείο. Τα σχολεία ήταν κλειστά για μεγάλο χρονικό διάστημα (λόγω της πανδημίας). Τα παιδιά παρέμεναν στο σπίτι, όπου παρακολουθούσαν τα μαθήματα του σχολείου διαδικτυακά. Οι μητέρες εξέφρασαν την επιθυμία τους για το άνοιγμα των σχολείων, ύστερα από την παρατήρηση τους σχετικά με την ποιότητα των διαδικτυακών μαθημάτων και της αφομοίωσης του περιεχομένου των μαθημάτων από τα παιδιά.

«Να ξεκινήσει το σχολείο [...].» (Σ5).

Δύο απαντήσεις αφορούσαν στην Ομαλή σχολική προσαρμογή (η μία προέκυψε από μία μητέρα, της οποίας το παιδί θα πάει στην πρώτη δημοτικού (Σ3)).

«Απλά έβλεπα όμως και άλλα παιδάκια που ήταν δύσκολο να προσαρμοστούν και αγχωνόμουν, δεν ήξερα τη δική της την αντίδραση. Δεν ήθελα να δω παιδάκια που να γυρνάν απ' το σχολείο κλαίγοντας ή να, να δω ας πούμε (την κόρη) να γυρνάει κλαίγοντας ή να μη θέλει να πάει σχολείο παράδειγμα» (Σ2).

«Ένα καλό ξεκίνημα για την σχολική της ζωή. Εμμ, αυτό να έχει ένα καλό ξεκίνημα για τη σχολική της ζωή [...].Ναι ας πούμε, το να έχει ένα καλό ξεκίνημα στη σχολική της ζωή.[...]. Τις επόμενες εβδομάδες θα ήθελα να έχει μία ομαλή, εεε, ένταξη στο δημοτικό σχολείο» (Σ3).

Τέλος, υπήρξε μία απάντηση που αφορούσε στη Σχολική ρουτίνα. Έτσι, μια μητέρα τόνισε ότι θα ήθελε το παιδί της να ξαναβρεί την σχολική του ρουτίνα, την οποία και είχε χάσει λόγω της πανδημίας.

«Να ξεκινήσει σωστά το σχολείο, να προσαρμοστεί γρήγορα, να μην έχουμε προβλήματα προσαρμογής ξανά γιατί ήταν πολύ το κενό που, ήταν πολύς ο καιρός που δεν πήγαν σχολείο κανονικά και να ακολουθήσει ένα πρόγραμμα και να είναι σωστό το πρόγραμμά της, τέλος πάντων, να είναι εντάξει αυτή απέναντι στο πρόγραμμά της» (Σ2).

Ενδιαφέρον έχει ότι οι κωδικοί Επιστροφή στο σχολείο, Ομαλή σχολική προσαρμογή και Σχολική ρουτίνα προέκυψαν από τις ίδιες απαντήσεις μητέρων (όπως υποδηλώνεται από το ανοιχτό μαύρο βέλος στο Διάγραμμα 1).

Η αξία της **Οικογένειας** περιέχει απαντήσεις σχετικές με την Ανάπτυξη και διατήρηση οικογενειακών σχέσεων. Η μητέρα που μίλησε για αυτή την αξία ήθελε το παιδί της να αναπτύξει και να διατηρήσει σχέσεις με το κοντινό του περιβάλλον και πιο πολύ με τους παππούδες του και τις γιαγιάδες του. Επιθυμούσε να έχει δημιουργήσει το παιδί αναμνήσεις με την οικογένειά του στο μέλλον.

«Προσπαθώ, να μην είναι απρόσωπα δηλαδή στα γενέθλιά τους, στις γιορτές τους, δεν επιλέγω έναν παιδότοπο ή ένα μαγαζάκι ένα οτιδήποτε, προσπαθώ να έρχονται στο σπίτι και μαγειρεύω εγώ η ίδια και καλώ τους φίλους τους γνωστούς και τους συγγενείς. Να έχουν επαφή και με τους παππούδες και τους θείους και με τις θείες για να έχουν και αυτά στην μνήμη τους αυτές τις ωραίες στιγμές που πέρασα και εγώ όσο μπορούν να αλλάξουν, να πουν τα ερωτήματά τους να είναι με την γιαγιά τους να πουν διάφορες ιστορίες, διάφορα παραμύθια με την γιαγιά και τον παππού, να φτιάχνει η γιαγιά και να δουν ότι παλιά έφτιαχναν και πίτες, πώς ανοίγαμε το φύλλο πράγμα που αρέσει πάρα πολύ στα παιδιά παρότι εμείς νομίζουμε ότι αυτά είναι τα υλικά αγαθά που τα γεμίζουν τα παιδιά, αλλά τα παιδιά δεν τα γεμίζουν αυτά» (Σ4).

Η αξία «**Σωστός άνθρωπος**» περιέχει απαντήσεις σχετικά με την Κοινωνική αποδοχή, την Ευγενική συμπεριφορά των παιδιών και τα Ήθη και αξίες. Οι απαντήσεις οι σχετικές με την Κοινωνική αποδοχή και την Ευγενική συμπεριφορά των παιδιών διακρίνονται στην απάντηση της μητέρας, η οποία ήθελε το παιδί της να γίνει κοινωνικά αποδεκτό, μέσω της ευγένειας, του σεβασμού και της συλλογικότητας. Το τι σημαίνει «σωστό» είναι αρκετά υποκειμενικό. Έτσι, εδώ η μητέρα δίνει τη δική της ερμηνεία.

«Θέλω όμως να συνεχίσω να δίνω στα παιδιά μου αυτή την αξία. Το να είναι σωστοί, να σέβονται, να είναι σωστοί άνθρωποι στην κοινωνία, να μεριμνούν όχι μόνο για το δικό τους το αντικείμενο, αλλά να μεριμνούν για το σύνολο, να μην είναι ατομιστές, να κοιτάνε το σύνολο» (Σ4).

Τέλος υπήρξε μία απάντηση που αφορούσε στα Ήθη και τις αξίες. Έτσι, η μητέρα αυτή επιθυμεί το παιδί της να αποκτήσει ήθη και αξίες.

«Καλός στη συμπεριφορά του, με ήθη και αξίες» (Σ4).

Ενδιαφέρον έχει ότι οι κωδικοί Κοινωνική αποδοχή και η Συμπεριφορά των παιδιών τους μέσω της ευγένειας προέκυψαν από τις ίδιες απαντήσεις μητέρων (όπως υποδηλώνεται από το ανοιχτό μαύρο βέλος στο Διάγραμμα 1).

Τέλος, η αξία της **Χειραφέτησης** περιέχει απαντήσεις σχετικές με τη Στήριξη επιλογών. Η μητέρα που μίλησε γι' αυτή την αξία επιθυμούσε το παιδί της να υποστηρίζει τις επιλογές του τόσο σε βραχυπρόθεσμο όσο και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο:

«[...]ότι τον καθοδηγώ, ότι καλό είναι να δίνει χώρο στους πιο μικρούς, στους πιο αδυνάμους, που τους θεωρεί τους πιο..., αλλά θα πρέπει όμως κάποια στιγμή να ξέρει ότι όταν είναι η σειρά του θα πρέπει να την διεκδικεί, γιατί μετέπειτα θα έχει πια μεγαλώσει, οπότε θα πρέπει να διεκδικεί τα όνειρα του, την θέση του, την ελευθερία του, τα θέλω του» (Σ4).

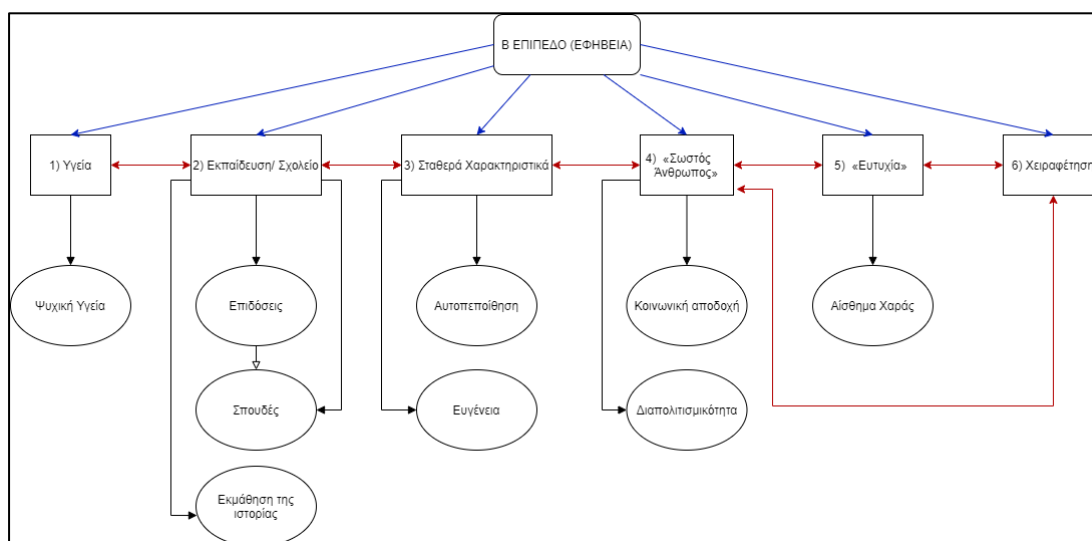
Ανακεφαλαιώνοντας, το τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα σχετιζόταν με τον τομέα της υγείας, της εκπαίδευσης και του σχολείου, της οικογένειας, με το να είναι «σωστοί άνθρωποι» και με τη χειραφέτηση.

4.2 Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (εφηβεία)

Τα αποτελέσματα της θεματικής ανάλυσης των απαντήσεων που αφορούν στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2. Στο διάγραμμα αυτό, βλέπουμε ότι οι αξίες που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση των απαντήσεων είναι έξι: η Υγεία, η Εκπαίδευση και το Σχολείο, τα Σταθερά χαρακτηριστικά, το «Σωστός άνθρωπος», η «Ευτυχία» και η Χειραφέτηση.

Η αξία της **Υγείας** περιλαμβάνει μία απάντηση σχετική με την Ψυχική υγεία.

«Να έχει μία ψυχική υγεία, να είναι ήρεμος, γιατί όλα αυτά του δημιουργούνε ένα στρες» (Σ1).

Διάγραμμα 2. Αποτελέσματα θεματικής ανάλυσης σε σχέση με το τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο

Η αξία της **Εκπαίδευσης και του Σχολείου** περιέχει απαντήσεις σχετικές με τις Επιδόσεις, τις Σπουδές και με την Εκμάθηση της ιστορίας. Οι απαντήσεις που σχετίζονται με τις Επιδόσεις στο σχολείο αναφέρονται στην επιθυμία των μητέρων να έχουν τα παιδιά τους καλές επιδόσεις στα μαθήματα του σχολείου, όταν αλλάξουν σχολική βαθμίδα και φοιτήσουν σε αυτή του Γυμνασίου ή/και του Λυκείου. Αυτό σημαίνει να μην έχουν γνωστικά κενά από προηγούμενες τάξεις και να είναι συνεπή όσον αφορά την σχολική τους ρουτίνα.

«Να είναι ένα σοβαρό παιδί, να είναι επιμελής και υπεύθυνη. Γιατί είναι και μια δύσκολη ηλικία, Λύκειο- Γυμνάσιο, Γυμνάσιο- Λύκειο δηλαδή είναι μια δύσκολη ηλικία, τα παιδιά δεν ξέρεις ποτέ πώς αντιδρούνε, πώς τι εφηβεία περνάνε και τα λοιπά. Ελπίζω μόνο να την περάσουμε πολύ ελαφριά την εφηβεία. Να είναι επιμελής και υπεύθυνη μόνο αυτό θέλω να είναι. Γιατί άμα είναι από τώρα, και μετά στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο υπεύθυνη, μετά δε θα έχει πρόβλημα στη ζωή της» (Σ2).

«Αλλά οι αξίες είναι κάτι σταθερό και συγκεκριμένο, που δεν αλλάζει. Οπότε θα ήθελα να έχει... εε, να έχει αποκτήσει καταρχήν βάσεις για τα μαθήματά της. Όσον αφορά τα μαθήματα αυτό θα ήθελα να έχει γερές βάσεις από το Δημοτικό και να συνεχίσει το ίδιο και στο Γυμνάσιο. Οπότε θα ήθελα να έχει...εε, να έχει αποκτήσει καταρχήν βάσεις για τα μαθήματά της, έτσι ώστε να συνεχίσει και να εμπλουτίσει τις γνώσεις της. [...]». Όσον

αφορά τα μαθήματα αυτό θα ήθελα να έχει γερές βάσεις από το Δημοτικό και να συνεχίσει το ίδιο και στο Γυμνάσιο. Να μην αφήνει κενά» (Σ3).

«Καταρχήν να είναι καλή μαθήτρια» (Σ5).

Μια απάντηση αφορούσε τις Επιδόσεις και τις Σπουδές. Πιο συγκεκριμένα, η μητέρα αυτή ανέφερε πως θα ήταν ιδανικό για εκείνη, όταν το παιδί της θα φοιτάει στο Λύκειο, να επιλέξει το πανεπιστήμιο (σχολή) της αρεσκείας του.

«Αρχικά, να πετύχει κάπου που να του αρέσει πάρα πολύ, που θα είναι σε αυτή την φάση να πετύχει κάποιο στόχο, φαντάζομαι τότε και εκείνο θα ξέρει και θα θέλει και θα έχει μπει σε μία τέτοια διαδικασία.[...] Ε, το βασικότερο είναι να του αρέσει εκείνου. Αυτό που θέλει εκείνος και όχι εγώ... Στα επόμενα λίγα χρόνια είναι στη φάση που περνάνε σε κάποιο πανεπιστήμιο, σε όλα αυτά. Ο στόχος τότε είναι αυτός, είναι συγκεκριμένος, να πετύχει κάπου σε μία σχολή που να του αρέσει [...]» (Σ1).

Τέλος, υπήρξε μία απάντηση σχετική με την Εκμάθηση της Ιστορίας. Ειδικότερα, η μητέρα αυτή, όσον αφορά την εκπαίδευση του παιδιού της, είχε ως επιθυμία να μάθει και να αγαπήσει τόσο την ελληνική ιστορία όσο και αυτή των άλλων χωρών.

«Να μην, να μην μάθει μόνο παραδείγματος χάρη την ελληνική ιστορία, να τη μάθει και μέσω των άλλων ιστοριών για να βγάλει αυτός την δική του άποψη και τη δική του εικόνα, το τι έγινε. Να προσπαθεί να διευρύνει εεε, στο Γυμνάσιο θα κάνει κάποια συγκεκριμένα μαθήματα, θέλω να παρακολουθεί, να σέβεται, να αγαπάει την Ελληνική ιστορία, να αγαπάει τους καθηγητές του, να μαθαίνει αλλά όμως να έχει και ένα εξωσχολικό εμμμ, μία εξωσχολική, ξέρω εγώ, ερέθισμα, να μελετάει και λίγο εκτός των Ελληνικών ορίων» (Σ4).

Ενδιαφέρον έχει ότι μέσα από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι ο κωδικός Επιδόσεις προηγείται χρονικά του κωδικού Σπουδές, με την έννοια ότι με το να έχουν καλές επιδόσεις τα παιδιά, στη συνέχεια θα είναι σε θέση να σπουδάσουν στην σχολή της αρεσκείας τους (η σύνδεση αυτή υποδηλώνεται από το ανοιχτό μαύρο βέλος στο Διάγραμμα 2).

Η αξία των **Σταθερών χαρακτηριστικών** περιέχει απαντήσεις που αφορούσαν την Αυτοπεποίθηση και την Ευγένεια. Η απάντηση η σχετική με την Αυτοπεποίθηση

προήλθε από μία μητέρα, η οποία επιθυμούσε το παιδί της να έχει αυτοπεποίθηση και να μην φοβάται να κάνει σημαντικές επιλογές στη ζωή του, όταν πια θα είναι έφηβο.

«Όσον αφορά τον χαρακτήρα της θα ήθελα [...] και να μπορεί να έχει αυτοπεποίθηση, αυτό δύσκολο για τους έφηβους. Αλλά να έχει αυτοπεποίθηση και να ξέρει, τι πρέπει να αποφεύγει και τι πρέπει να προτιμάει. Δεν ξέρω αν μπορώ να το καταφέρω αυτό. Αλλά να έχει αυτοπεποίθηση στις επιλογές της» (Σ3).

Τέλος, η απάντηση η σχετική με την Ευγένεια προήλθε από την ίδια μητέρα, η οποία επιθυμούσε για το παιδί της να είναι ευγενικό και μέσω της ευγένειας να αποκτήσει παρέες τόσο σε βραχυπρόθεσμο όσο και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο.

«Όσον αφορά τον χαρακτήρα της θα ήθελα να είναι ευγενική, να έχει φίλους και να κάνει παρέες [...]» (Σ3).

Η αξία «**Σωστός άνθρωπος**» περιέχει απαντήσεις που αφορούσαν την Κοινωνική αποδοχή και τη Διαπολιτισμικότητα. Η απάντηση η σχετική με την Κοινωνική αποδοχή προέρχεται από μία μητέρα που προσδοκούσε την κοινωνική αποδοχή του παιδιού της, μέσω της καλής και «σωστής» συμπεριφοράς αλλά και του «κοινωνικά» αποδεκτού ντυσίματος.

«Να είναι σωστός άνθρωπος στην κοινωνία. Εε, αυτό. Σε αυτή την ηλικία αυτό [...]. Εε, Να προσέχει την συμπεριφορά της. Να προσέχει τους τρόπους της. Το ντύσιμό της γενικά. Να είναι σωστή έξω, να μην την βλέπουνε και την κοροϊδεύουνε. Να την βλέπουν και να λένε ότι είναι σωστός άνθρωπος» (Σ5).

Από την άλλη πλευρά, στην απάντηση που αφορούσε στην Διαπολιτισμικότητα, μία άλλη μητέρα ως «σωστό» θεωρούσε το σεβασμό του παιδιού της προς τους άλλους ανθρώπους και τις διαφορετικές κουλτούρες.

«[...] είχαμε πάει σε ένα βιβλιοπωλείο να πάρουμε ένα εξωσχολικό βιβλίο [...] βλέπαμε ιστορίες παιδιών εεε, με ξενικά ονόματα, οπότε είχε την περιέργεια και μου έλεγε ‘Μα πώς το λένε αυτό;’ ‘Μα γιατί τον λένε έτσι;’ και έπρεπε εγώ να του εξηγήσω ότι δεν υπάρχει μόνο ο Μιχάλης, ο Δημήτρης, ο Πέτρος, ο Μανώλης (τυχαία ονόματα), υπάρχει και ο Σάμι (ήρωας βιβλίου) και οοο... και τα, ‘οπότε όταν θα μεγαλώσεις που θα ταξιδέψεις σε άλλες χώρες θα μάθεις λοιπόν ότι δεν είναι μόνο η δικιά μας η κοινωνία, υπάρχουν και άλλες κοινωνίες και άλλες ηπιείρους και άλλα άτομα και θα δεις ότι δεν

μιλάνε όλοι ελληνικά υπάρχουν και άλλες γλώσσες'. [...] Έτσι, του είπα ότι καθώς θα μεγαλώνουμε θα πρέπει να σκεφτόμαστε και να συνυπάρχουμε και να μπορούμε να εγκλιματιζόμαστε και με άλλους ανθρώπους και με άλλα ήθη και με άλλες κουλτούρες γιατί πια έχουμε γίνει ένα πολιτισμικό Έθνος οπότε πρέπει να μάθουμε να συνυπάρχουμε όλοι μαζί αρμονικά, αλλά να μη χάνουμε όμως και τις δικές μας αξίες και τα δικά μας ήθη και τα έθιμά να ξέρουμε και των άλλων να τα σεβόμαστε αλλά όχι όμως, να αλλοιωθούν τα δικά μας» (Σ4).

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μητέρες δίνουν τις δικές τους ερμηνείες για το τι σημαίνει «Σωστοί άνθρωποι».

Η αξία της «**Ευτυχίας**» περιέχει μία απάντηση σχετικά με το να είναι Χαρούμενα τα παιδιά. Ειδικότερα, η εν λόγω μητέρα εύχεται το παιδί της να είναι ευτυχισμένο και χαρούμενο όταν θα φοιτάει στο Γυμνάσιο και το Λύκειο.

«[...] να είναι χαρούμενος, να είναι ευτυχισμένος πάνω από όλα το παιδί και να είμαστε και εμείς οι γονείς» (Σ1).

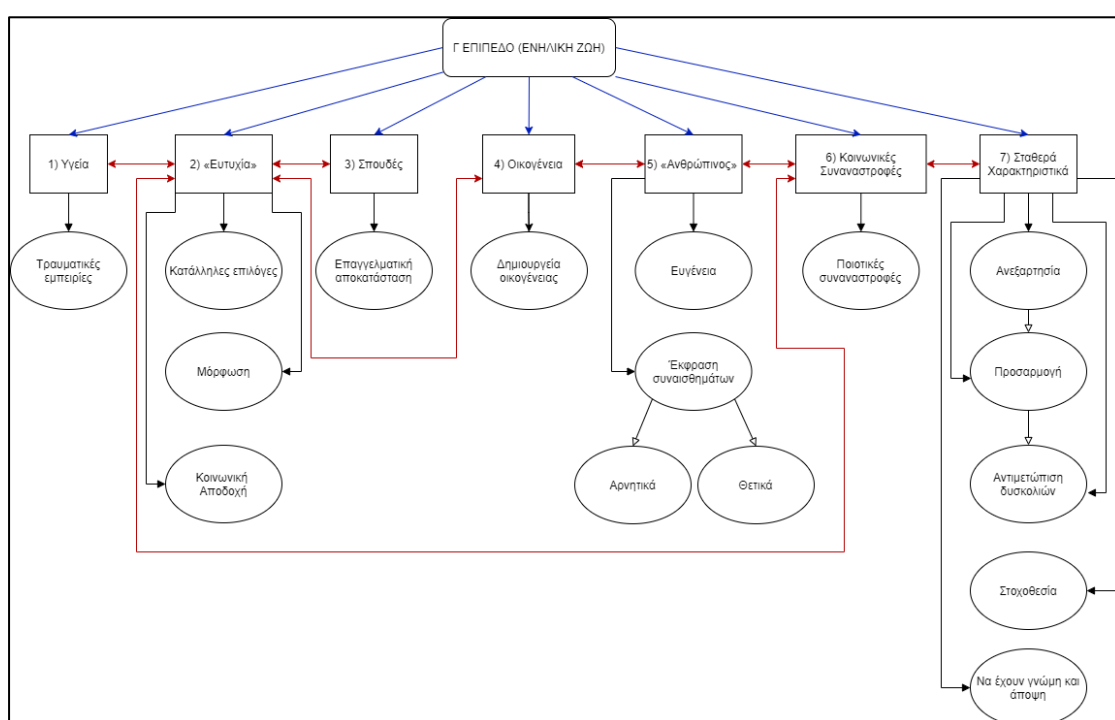
Τέλος, μία απάντηση αναφέρεται στην αξία της **Χειραφέτησης**. Η μητέρα που μίλησε γι' αυτή την αξία επιθυμεί το παιδί της να αποκτήσει μια σχετική ελευθερία έκφρασης για να μπορεί να υποστηρίζει τις επιλογές του με κριτική ικανότητα.

«Θα ήθελα επίσης να γνωρίζει ότι η πιο μεγάλη αξία είναι η ελευθερία, η ελευθερία της σκέψης, της βούλησης, η ελευθερία του να μπορεί να λέει και να πιστεύει την άποψη του δυνατά» (Σ4).

Ανακεφαλαιώνοντας, το τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα σχετιζόταν με την υγεία, τον τομέα της εκπαίδευσης και του σχολείου, τα σταθερά χαρακτηριστικά, το να είναι «σωστοί άνθρωποι», την «ευτυχία» και την χειραφέτηση.

4.3 Τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα (ενήλικη ζωή)

Τα αποτελέσματα της θεματικής ανάλυσης των απαντήσεων που αφορούν στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3. Στο διάγραμμα αυτό, βλέπουμε ότι οι αξίες που προέκυψαν από τη θεματική ανάλυση των απαντήσεων είναι επτά: η Υγεία, η «Ευτυχία», οι Σπουδές, η Οικογένεια, το «Ανθρώπινος», οι Κοινωνικές συναναστροφές και τα Σταθερά χαρακτηριστικά.

Διάγραμμα 3. Αποτελέσματα θεματικής ανάλυσης σε σχέση με το τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μακροπρόθεσμο επίπεδο

Η αξία της **Υγείας** περιλαμβάνει απαντήσεις σχετικές με την Υγεία και τις Τραυματικές εμπειρίες. Πιο συγκεκριμένα οι μητέρες που μίλησαν γι' αυτή την αξία επιθυμούσαν τα παιδιά τους να έχουν Υγεία.

«Και υγιής εννοείται, έτσι;» (Σ2).

«Εντάξει εκεί δεν έχω όνειρα, θα αρχίσει εκείνη να έχει όνειρα. Τώρα τα όνειρά μου [...]να είναι γερή [...]αυτό» (Σ5).

Επιπλέον, μία από αυτές τις μητέρες ευχόταν το παιδί της, όταν αυτό θα ήταν πια ενήλικο, να μην αποκτήσει κανένα σοβαρό πρόβλημα που θα του προκαλούσε Τραυματικές εμπειρίες κατά τη διάρκεια της ζωής του.

«[...]Το ότι υπάρχουν οικογένειες που δεν έχουν υγεία,[...]. Βλέπεις αυτά που υπάρχουν γύρω σου και το μόνο που θες για το παιδί σου είναι να μην τα ζήσει αυτά ποτέ. Αυτό που θέλεις για τα παιδιά σου είναι να μην τα ζήσουνε ποτέ αυτά και να ζήσουνε μόνο καλές στιγμές. Βλέποντας τι υπάρχει γύρω μας στον κόσμο, ανησυχείς σαν γονιός» (Σ3).

Η αξία «**Ευτυχία**» περιέχει απαντήσεις που αφορούν τις Κατάλληλες επιλογές, την Μόρφωση και την Κοινωνική αποδοχή. Οι απαντήσεις οι σχετικές με τις Κατάλληλες επιλογές περιγράφουν την επιθυμία των μητέρων τα παιδιά τους να κάνουν τις επιλογές της αρεσκείας τους, χωρίς να επηρεάζονται από τις ίδιες.

«Καταρχήν, θέλω να κάνει κάτι που της αρέσει πάρα πολύ. Θέλω να πηγαίνει για δουλειά και να είναι χαρούμενη. Να είναι ευχαριστημένη με τον εαυτό της, βασικό. Αυτό που είπα για τον εαυτό της, νομίζω ότι θα είναι ευτυχισμένη γενικά» (Σ2).

«Πρέπει,[...], να είναι χαρούμενη με τον εαυτό της ότι έχει πετύχει πράγματα και να είναι ευτυχισμένη. Με οποιοδήποτε τρόπο, έτσι; Είτε θέλει να ακολουθήσει τη δουλειά που θέλει, είτε θέλει να παντρευτεί, θέλει να κάνει παιδιά, δεν ξέρω τι θέλει να κάνει στη ζωή της. Ας κάνει ό,τι θέλει, αρκεί να έχει αυτά τα τρία πράγματα» (Σ2).

«Όταν μεγαλώσει, θα ήθελα να είναι ευχαριστημένη από τη ζωή της. Να κάνει αυτά που την ευχαριστούνε. Δηλαδή, δεν ξέρω, πιστεύω ότι θα ήταν καλό.[...]Δεν ξέρω... να είναι ευχαριστημένη με τη ζωή της,[...]» (Σ3).

Παράλληλα, υπήρχαν μητέρες οι οποίες συνέδεαν την ευτυχία του παιδιού τους τόσο με την Υγεία όσο και με την Μόρφωση:

«Προήλθε ίσως από το γεγονός ότι έχω γίνει μαμά και όταν γίνεσαι μαμά βλέπεις τα πράγματα διαφορετικά. Και επειδή βλέπεις και διάφορα γύρω σου. Το ότι υπάρχουν οικογένειες που δεν έχουν υγεία, που δεν έχουν αγάπη, που δεν έχουνε ασφάλεια. Βλέπεις αυτά που υπάρχουν γύρω σου και το μόνο που θες για το παιδί σου είναι να μην τα ζήσει αυτά ποτέ. Αυτό που θέλεις για τα παιδιά σου είναι να μην τα ζήσουνε ποτέ αυτά και να ζήσουνε μόνο καλές στιγμές. Βλέποντας τι υπάρχει γύρω μας στον κόσμο, ανησυχείς σαν γονιός» (Σ3).

-Ερευνήτρια: Άρα, το συνδέεις έτσι, με την με την ευτυχία στην ενήλικη ζωή της;

«Ναι, να έχει υγεία πρώτα, πάνω από όλα και μετά θέληση για πρόοδο, για μάθηση» (Σ3).

«Ψάχνουμε να βρούμε την ευτυχία, τα παιδιά μας θέλουμε να είναι ευτυχισμένα. Οπότε η ευτυχία νομίζω είναι να έχει γνώσεις,[...], να έχει γνώσεις ώστε να μπορεί να διαλέξει και να επιλέξει τι είναι αυτό που τον γεμίζει και όχι οι άλλοι τι θέλουν για αυτόν. Εφόσον θα έχει τις γνώσεις και τη δική του άποψη» (Σ4).

Τέλος, υπήρξε μία απάντηση που αφορούσε την Κοινωνική αποδοχή. Η μητέρα αυτή ως «ευτυχία» νοεί το παιδί της να είναι σε θέση να ακούει και να αποδέχεται τις απόψεις άλλων ανθρώπων:

«[...]Αυτό σημαίνει ελευθερία για εμένα και ευτυχία και όταν ακούμε και δεχόμαστε και την άποψη των άλλων σημαίνει ότι είμαστε σωστοί και εναρμονισμένοι με την κοινωνία» (Σ4).

Η αξία **Σπουδές** περιλαμβάνει μία απάντηση σχετικά με την Επαγγελματική αποκατάσταση. Ειδικότερα, η μητέρα που μίλησε για την αξία αυτή επιθυμεί το παιδί της να ολοκληρώσει τις σπουδές του σε κάποια σχολή και στη συνέχεια να αναζητήσει μία θέση εργασίας, ώστε να αποκατασταθεί επαγγελματικά.

«Εντάξει εκεί δεν έχω όνειρα, θα αρχίσει εκείνη να έχει όνειρα. Τώρα τα όνειρά μου είναι να βγει σωστή. Να τελειώσει κάποια σχολή ή να μπορεί να έχει κάτι στα χέρια της που να μπορεί να συνεχίσει τη ζωή της στο μέλλον, επαγγελματικά [...]. Νομίζω ότι κάθε γονιός αυτό έχει για τα παιδιά του, τα όνειρά του» (Σ5).

Η αξία της **Οικογένειας** περιλαμβάνει απαντήσεις σχετικές με τη Δημιουργία Οικογένειας. Οι δυο μητέρες που μίλησαν γι' αυτή την αξία προσδοκούν, αφού το παιδί τους αποκατασταθεί επαγγελματικά, να είναι σε θέση πια να δημιουργήσει την δική του οικογένεια.

«Όσον θα είναι στην ενήλικη, θα είμαστε πια σε μία ώριμη ηλικία [...] θα έχουμε στόχο να κάνουμε και μία ωραία οικογένεια Θα ήθελα το παιδί μου να δημιουργήσει οικογένεια [...]. Η ζωή δεν είναι μόνο η δουλειά... Είναι πολλά πράγματα, έρχεται γεμίζοντας. Μας γεμίζει η οικογένεια, μας γεμίζουν τα ταξίδια, μας γεμίζουν οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, με άλλους, με φίλους, με γνωστούς. Είναι αμφίδρομη αυτή η σχέση και δίνεις

και παίρνεις. Θέλω να κάνει οικογένεια διότι, νομίζω αυτός είναι ένας θεσμός που γεμίζει και καλύπτει κάποια κενά μας. Κάνοντας αυτό, αμέσως δεν είμαστε μόνοι μας. Αμέσως αμέσως μεταφέρουμε όλη μας την αγάπη και όλη μας την αξία στον σύντροφο, και αργότερα στα παιδιά μας ,στα παιδιά τους, οπότε νομίζω ότι όλα είναι μία αλυσίδα το ένα δένεται με το άλλο» (Σ4).

Η αξία «**Ανθρώπινος**» περιλαμβάνει απαντήσεις που αφορούν στην Ευγένεια και στην Έκφραση συναισθημάτων, είτε αυτά είναι θετικά είτε είναι αρνητικά. Οι σχετικές απαντήσεις με το να είναι Ευγενικά, περιγράφουν την επιθυμία των μητέρων τα παιδιά τους να γίνουν «καλοί άνθρωποι» και κυρίως να σέβονται τον περίγυρό τους:

«Θεωρώ ότι το πρώτο πράγμα που θα ήθελα για το παιδί είναι να είναι ένας καλός άνθρωπος και το βασικότερο είναι να σέβεται τον κόσμο, να σέβεται τους γύρω του, να έχει σεβασμό γι' αυτούς, για τον συνάνθρωπό του» (Σ1).

«Όσον θα είναι στην ενήλικη, θα είμαστε πια σε μία ώριμη ηλικία, που θα έχουμε καταρτιστεί με γνώσεις, θα είμαστε καλοί άνθρωποι για την κοινωνία μας [...]» (Σ4).

Επιπρόσθετα, οι μητέρες οι οποίες μίλησαν για την Έκφραση συναισθημάτων, προσδοκούσαν τα παιδιά τους, κατά την ενήλικη ζωή, να είναι «ανθρώπινα». Με τον όρο «ανθρώπινος» αναφέρονταν στην έκφραση ποικίλων συναισθημάτων και στην αποφυγή της μιζέριας.

«Όσον θα είναι στην ενήλικη ζωή [...]. Θα είναι ανθρώπινος [...]. Να έχει συναισθήματα, είναι ωραίο να νιώθει και τη θλίψη και τη χαρά και την ευτυχία και το γέλιο, εννοώ όταν κάποιος δεν είναι ανθρώπινος, νομίζω ότι δεν έχει όλα αυτά τα συναισθήματα. Τα χρειαζόμαστε» (Σ4).

«Και να 'σαι ανοιχτός άνθρωπος, έτσι, να μην είσαι μίζερος» (Σ2).

Στην αξία **Κοινωνικές συναναστροφές** αναφέρθηκε μια μητέρα, η οποία επιθυμούσε για το παιδί της, ως ενήλικας, να μην έχει ως κύριο ενδιαφέρον τη δουλειά του:

«[...] θα ήθελα να αποφύγει να είναι μόνος του, να είναι κλεισμένος στον εαυτό του και το μόνο του ενδιαφέρον να είναι υπολογιστές και η δουλειά του [...] Η ζωή δεν είναι μόνο η δουλειά... Είναι πολλά πράγματα, έρχεται γεμίζοντας. [...] Δεν θα ήθελα να είναι μόνος του, να μην είναι κλεισμένος στον εαυτό του. Διότι πιστεύω ότι αν είναι μόνος του

και κλεισμένος στον εαυτό του και ασχολείται μόνο με τη δουλειά του, θα είναι μελαγχολικός, δεν θα είναι γεμάτος, πλήρης, ευτυχισμένος» (Σ4).

Τέλος, η αξία των **Σταθερών χαρακτηριστικών** περιέχει απαντήσεις που αφορούσαν την Ανεξαρτησία, την Προσαρμογή, την Αντιμετώπιση δυσκολιών, τη Στοχοθεσία και με το να έχουν τα παιδιά τους Γνώμη και άποψη. Όσον αφορά τις απαντήσεις της Ανεξαρτησίας, της Προσαρμογής και της Αντιμετώπισης δυσκολιών, η εν λόγω μητέρα επιθυμεί για το παιδί της, καθώς αυτό μεγαλώνει, να αρχίσει να ανεξαρτητοποιείται και να προσαρμόζεται στις δυσκολίες που φέρνει η ζωή στο πέρασμά της. Επιπλέον, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι είναι η ίδια απάντηση αυτή που αναφέρεται στην Ανεξαρτησία, την Προσαρμογή και την Αντιμετώπιση των δυσκολιών (όπως δείχνει το μαύρο ανοιχτό βελάκι στο Διάγραμμα 3).

«Έτσι ήμουν κι εγώ, ανεξάρτητη, όπου και να βρισκόμουν σε όποιο μέρος του κόσμου και να ήμουν και σε άλλα μέρη της Ελλάδας και στο εξωτερικό. Όπου και να έχω πάει και δουλειά βρήκα κατευθείαν και φίλους βρήκα κατευθείαν, δε δυσκολεύτηκα ιδιαίτερα και περνούσα καλά γενικά. Είχα μάθει να περνάω καλά. Θέλω να μάθει να είναι κι αυτή το ίδιο με μένα, να μη δυσκολευτεί στη ζωή της πολύ. Δηλαδή να μην δυσκολευτεί να βρει δουλειά, να μη δυσκολευτεί να προσαρμοστεί, να μην είναι δειλή. Όποια δυσκολία της βρεθεί μπροστά να την παλέψει, να την, να έχει τσαγανό, να μην είναι κότα» (Σ2).

Μια απάντηση αφορούσε την Στοχοθεσία. Πιο συγκεκριμένα, μία μητέρα ελπίζει για το παιδί της να είναι σε θέση πια να βάζει στόχους στη ζωή του και να τους πετυχαίνει:

«Θα ήθελα να..., να προσπαθεί πάντα για το καλύτερο. Ξέρω γω να προσπαθεί να βάζει στόχους και να τους πετυχαίνει. Να μην τεμπελιάζει. Να έχει στόχους και να τους πετυχαίνει. Δεν ξέρω... να είναι ευχαριστημένη με τη ζωή της, και να το παλεύει. Να το προσπαθεί να μην τα παρατάει» (Σ3).

Τέλος, μια ακόμη απάντηση, αφορά στο να έχει το παιδί Γνώμη και άποψη. Η μητέρα αυτή επιθυμεί για το παιδί της να αποκτήσει μια σχετική ελευθερία έκφρασης για να μπορεί να υποστηρίζει τις επιλογές του.

« [...] θέλω το παιδί μου να έχει γνώμη και άποψη. Και αυτό σημαίνει ότι το καθένα έχει την δική του κρίση και τον δικό του τρόπο σκέψης. Αυτό θέλω να καταφέρω για το μέλλον και την ενήλικη ζωή του, να έχει το δικό του τρόπο σκέψης, τη δική του άποψη, να δέχεται τον άλλο αλλά όμως να ακολουθεί την δική του καρδιά, το δικό του θέλω» (Σ4).

Ανακεφαλαιώνοντας, το τι είναι σημαντικό για τις μητέρες σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα σχετιζόταν με την υγεία, την «ευτυχία», τις σπουδές, την οικογένεια, με το να είναι «Ανθρώπινα», με τις Κοινωνικές συναναστροφές και με τα Σταθερά χαρακτηριστικά.

Ο Πίνακας 3 συνοψίζει τα θέματα που προέκυψαν από τις αναλύσεις των απαντήσεων στους τρεις χρονικούς ορίζοντες (βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο, μακροπρόθεσμο).

Πίνακας 3. Σύνοψη των θεμάτων που προέκυψαν στις απαντήσεις των μητέρων στους τρεις χρονικούς ορίζοντες

Θέματα	Βραχυ- πρόθεσμος	Μεσο- πρόθεσμος	Μακρο- πρόθεσμος
Υγεία	Ναι	Ναι	Ναι
Εκπαίδευση και σχολείο	Ναι	Ναι	
Οικογένεια	Ναι		Ναι
«Σωστός άνθρωπος»	Ναι	Ναι	
Χειραφέτηση	Ναι	Ναι	
Σταθερά χαρακτηριστικά		Ναι	Ναι
«Ευτυχία»		Ναι	Ναι

Κεφάλαιο 5: Συζήτηση

5.1 Συζήτηση - Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στη θεωρία της δια βίου ανάπτυξης και στις αρχές της αφηγηματικής προσέγγισης στη θεραπεία και την κοινοτική πρακτική. Στόχος της ήταν να διερευνήσει τι θεωρούν οι μητέρες σημαντικό για την ανατροφή των παιδιών τους σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Όσον αφορά στο βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις των μητέρων αφορούσαν την Υγεία, την Εκπαίδευση και το Σχολείο, την Οικογένεια, το «Σωστός άνθρωπος» και τη Χειραφέτηση. Όσον αφορά στο μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις των μητέρων αφορούσαν την Υγεία, την Εκπαίδευση και το Σχολείο, τα Σταθερά χαρακτηριστικά, το «Σωστός άνθρωπος», την «Ευτυχία» και τη Χειραφέτηση. Τέλος, όσον αφορά στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις των μητέρων αφορούσαν την Υγεία, την «Ευτυχία», τις Σπουδές, τη Οικογένεια, το «Ανθρώπινος», τις Κοινωνικές συναναστροφές και τα Σταθερά χαρακτηριστικά.

Τα αποτελέσματα αυτά ταιριάζουν με δύο βασικά θεωρητικά πλαίσια από το χώρο των αξιών, αυτό του Rokeach και αυτό του Schwartz. Πιο συγκεκριμένα, ο Rokeach (1973), στο βιβλίο του «The Nature of Human Values», κατατάσσει τις αξίες σε δύο κατηγορίες: τις τελικές και τις λειτουργικές. Οι τελικές αξίες εκφράζουν απώτερους στόχους που θέλει να πετύχει το άτομο στη ζωή του, όπως η υγεία και η οικογενειακή ασφάλεια. Τις τελικές αξίες ο Rokeach τις χωρίζει σε δυο κατηγορίες, τις προσωπικές και τις κοινωνικές, ανάλογα με το αν ο τελικός στόχος αφορά το ίδιο το άτομο ή την κοινωνία. Αντίθετα, οι λειτουργικές αξίες αφορούν τα μέσα συμπεριφοράς για την επίτευξη των τελικών στόχων που έχει το άτομο. Τις λειτουργικές αξίες ο Rokeach τις χώρισε σε δυο κατηγορίες: τις ηθικές αξίες και τις αξίες ικανότητας. Οι ηθικές αξίες αφορούν τις αντιλήψεις που έχει ένα άτομο σχετικά με το τι είναι πρόπον και τι όχι αναφορικά με τις διαπροσωπικές του σχέσεις, ενώ οι αξίες ικανότητας αναφέρονται στους τρόπους με τους οποίους ένα άτομο θα πραγματοποιήσει τους στόχους που έχει θέσει.

Ο Schwartz ανέπτυξε τη θεωρία των βασικών ανθρώπινων αξιών, η οποία αφορά στις βασικές αξίες που αναγνωρίζουν οι άνθρωποι σε διάφορους πολιτισμούς

(Γεώργας και συν., 1992. Λαμπρίδης & Δεκαβεκούρα, 2013). Οι αξίες αυτές αναφέρονται σε δέκα τύπους. Η Ισχύς (power) περιέχει αξίες, όπως το κοινωνικό κύρος και την υπεροχή σε άτομα και πόρους. Η Επίτευξη (achievement) περιέχει αξίες, όπως αυτή της προσωπικής επιτυχίας, η οποία ορίζεται από τα κοινωνικά κριτήρια. Ο Ηδονισμός (hedonism) περιέχει αξίες, όπως αυτές της ευχαρίστησης ή της ικανοποίησης των αισθήσεων. Η Παρώθηση (stimulation) περιέχει αξίες, όπως αυτές της έξαψης, της πρόκλησης και της καινοτομίας. Ο Αυτοπροσδιορισμός (self-direction) περιέχει αξίες, όπως εκείνες της ανεξαρτησίας της σκέψης και της δράσης, της δημιουργικότητας και της εξερεύνησης. Η Παγκοσμιότητα (universalism) περιέχει αξίες, όπως αυτές της κατανόησης, της ανεκτικότητας και του ενδιαφέροντος για την ευημερία όλων των ανθρώπων και του περιβάλλοντος. Η Φιλανθρωπία (benevolence) περιέχει αξίες, όπως η διατήρηση και η ενίσχυση της ευημερίας εκείνων των ανθρώπων που το άτομο θεωρεί ως δικούς του. Η Παράδοση (tradition) περιέχει αξίες, όπως ο σεβασμός και η αφοσίωση στα πολιτισμικά ή θρησκευτικά ήθη και έθιμα. Η Συμμόρφωση (conformity) περιέχει αξίες, όπως η συγκράτηση πράξεων και η αναστολή παρορμήσεων που μπορεί να βλάψουν τους άλλους ή να παραβιάσουν τους κοινωνικούς κανόνες. Τέλος, η Ασφάλεια (security) περιέχει αξίες, όπως η κοινωνική ασφάλεια και σταθερότητα.

Έτσι, οι αξίες που παρουσιάστηκαν και για τους τρεις χρονικούς ορίζοντες ταιριάζουν τόσο με το θεωρητικό πλαίσιο του Rokeach όσο και με αυτό του Schwartz. Ειδικότερα, οι αξίες Υγεία, Εκπαίδευση και Σχολείο, Οικογένεια, Σπουδές, και Κοινωνικές συναναστροφές θυμίζουν τις τελικές αξίες στη θεωρία του Rokeach. Υπενθυμίζεται ότι οι τελικές αξίες αποτελούν επιθυμητές καταστάσεις και είναι στόχοι, τους οποίους το άτομο θα ήθελε να πετύχει κάποια στιγμή στη ζωή του (Rokeach, 1973). Αντίστοιχα, οι αξίες που προέκυψαν στις απαντήσεις των μητέρων αντικατοπτρίζουν τις επιθυμητές καταστάσεις και στόχους των μητέρων για τα παιδιά τους, και συγκεκριμένα να έχουν υγεία, να πηγαίνουν στο σχολείο και στο μέλλον να σπουδάσουν. Πρόσθετα στις επιθυμίες τους συμπεριλαμβάνονταν να έχουν στενούς δεσμούς με την οικογένειά τους ή να δημιουργήσουν τα ίδια την δική τους οικογένεια καθώς και φιλίες στην ζωή τους. Αντίστοιχα, τα θέματα «Σωστός άνθρωπος», Χειραφέτηση, Σταθερά χαρακτηριστικά και «Ανθρώπινος» θυμίζουν τις λειτουργικές αξίες στην θεωρία του Rokeach, οι οποίες αφορούν τα πρότυπα συμπεριφοράς που χρειάζεται να έχει κάποιος άνθρωπος για να πετύχει τους τελικούς του στόχους

(Rokeach, 1973) Αντίστοιχα, οι αξίες που προέκυψαν, για παράδειγμα, στην αξία «Ανθρώπινος» οι μητέρες επιθυμούσαν τα παιδιά τους να έχουν ευγένεια και να εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Η ευγένεια και η έκφραση συναισθημάτων αποτελούν πρότυπα συμπεριφοράς με τα οποία τα παιδιά στο μέλλον θα έχουν τη δυνατότητα να πετύχουν κάποιους από τους παραπάνω τελικούς στόχους.

Από την άλλη πλευρά, κάποιες αξίες που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα βλέπουμε ότι θυμίζουν κάποιους από τους δέκα τύπους που αναπτύχθηκαν στην θεωρία του Schwartz. Για παράδειγμα, η αξία της Υγείας θυμίζει τον τύπο της Ασφάλειας. Ένα μέρος της αξίας «Σωστός άνθρωπος» θυμίζει τον τύπο Φιλανθρωπία, γιατί περιέχει απαντήσεις σχετικές με την Κοινωνική αποδοχή και την Συμπεριφορά των παιδιών τους μέσω της ευγένειας. Παράλληλα, στην αξία «Σωστός άνθρωπος» υπήρξε μία απάντηση που αφορούσε στο να έχουν Ήθη και αξίες και για τον λόγο αυτό θυμίζει τον τύπο της Παράδοσης. Επίσης, στην αξία Σταθερά χαρακτηριστικά ένα μέρος των απαντήσεων θυμίζει τον τύπο του Αυτοπροσδιορισμού, αφού υπήρχαν απαντήσεις που σχετιζόνταν με την Ανεξαρτησία και την Στοχοθεσία. Επιπρόσθετα, τις αξίες Υγεία, «Σωστός άνθρωπος» και Σταθερά χαρακτηριστικά η ερευνήτρια τις κατέταξε και στα δύο θεωρητικά πλαίσια βασιζόμενη στην παραπάνω βιβλιογραφία.

Τέλος, το θέμα της «Ευτυχίας» δεν ταιριάζει με αυτά τα δύο θεωρητικά πλαίσια. Μία πιθανή εξήγηση είναι ότι η «Ευτυχία» είναι μία γενική και αρκετά υποκειμενική έννοια, ενώ οι αξίες των παραπάνω θεωριών είναι πιο συγκεκριμένες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι κάποιες αξίες επαναλαμβάνονται στους τρεις χρονικούς ορίζοντες αλλά έχουν διαφορετικό περιεχόμενο. Για παράδειγμα, η αξία της Υγείας εμφανίζεται και στους τρεις χρονικούς ορίζοντες, αλλά με διαφορετικό περιεχόμενο. Πιο συγκεκριμένα, στο βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες σχετιζόνταν με τη σωματική υγεία. Στο μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες σχετιζόνταν με την ψυχική υγεία και με τις τραυματικές εμπειρίες. Για να γίνει πιο κατανοητό η ερευνήτρια έλαβε υπόψιν τους ορισμούς του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας για να εξάγει το συγκεκριμένο θέμα με τους αντίστοιχους κωδικούς. Γι' αυτό τον λόγο θα ήταν σημαντικό να σημειωθεί ότι ως Υγεία, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, ορίζεται «μία κατάσταση πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας

και όχι απλώς η απουσία ασθένειας ή αναπηρίας³» ενώ ως ψυχική υγεία ορίζεται «μια κατάσταση ευημερίας στην οποία ένα άτομο συνειδητοποιεί τις δικές του ικανότητες, μπορεί να αντιμετωπίσει τα φυσιολογικά επίπεδα του στρες της ζωής, μπορεί να εργαστεί παραγωγικά και είναι σε θέση να συμβάλει στην κοινότητά του⁴». Επιπλέον, παρατηρούμε ότι, στο βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, λόγω της πανδημίας, οι απαντήσεις των μητέρων στο θέμα Υγεία εστιάστηκαν περισσότερο στην σωματική υγεία, διότι την περίοδο που έγιναν οι συνεντεύξεις (Αύγουστο του 2020) ο κορονοϊός ήταν ένα μείζον θέμα. Από την άλλη πλευρά, για το μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, η μητέρα που μίλησε γι' αυτή την αξία, εστίασε περισσότερο στην ψυχική υγεία. Η ίδια είχε ιδιαίτερη έγνοια την ψυχική υγεία του παιδιού της, λόγω σοβαρών προβλημάτων σωματικής υγείας στην οικογένεια, τα οποία είχαν προκαλέσει αναστάτωση στο παιδί.

Τέτοιες επαναλήψεις παρατηρούνται και στην αξία Εκπαίδευση και Σχολείο. Για παράδειγμα, στο βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι απαντήσεις που έδιναν οι μητέρες σχετικά με αυτή την αξία σχετίζονταν με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ στο μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα οι απαντήσεις τους σχετίζονταν με την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, δόθηκαν απαντήσεις και για την τριτοβάθμια βαθμίδα, στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, αλλά η αξία αυτή μετασηματίστηκε σε Σπουδές. Αυτή η παρατήρηση προκύπτει από το είδος των ερωτήσεων που έγιναν, αφού ερωτήθηκαν μητέρες, οι οποίες ναι μεν είχαν παιδιά στο Δημοτικό αλλά δόθηκε σημασία και στα τρεις χρονικούς ορίζοντες.

Επιπρόσθετα, η αξία «Σωστός άνθρωπος» και η αξία της Χειραφέτησης φαίνεται να υπάρχουν και στο βραχυπρόθεσμο και στο μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα αλλά το περιεχόμενο τους είναι διαφορετικό στους δυο αυτούς χρονικούς ορίζοντες. Για παράδειγμα, στην αξία «Σωστός άνθρωπος» στο βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα οι απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες είχαν να κάνουν με την Κοινωνική αποδοχή, με την Συμπεριφορά των παιδιών τους μέσω της ευγένειας και με το να έχουν Ήθη και αξίες, ενώ στο μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα οι απαντήσεις είχαν να κάνουν με την Κοινωνική αποδοχή και τη Διαπολιτισμικότητα. Όπως γίνεται αντιληπτό, ο κωδικός Κοινωνική αποδοχή εμφανίζεται και στους δυο χρονικούς ορίζοντες και μάλιστα έχουν το ίδιο περιεχόμενο. Επιπλέον, για την αξία της

---

³ <https://www.who.int/about/who-we-are/frequently-asked-questions>

⁴ <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>

Χειραφέτησης, οι απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες για το βραχυπρόθεσμο και το μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα σχετίζονταν με την Στήριξη επιλογών και δεν παρουσίασαν κάποια διαφορά ως προς το περιεχόμενό τους.

Οι αξίες Σταθερά χαρακτηριστικά και «Ευτυχία» φαίνεται να υπάρχουν και στο μεσοπρόθεσμο και στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα αλλά το περιεχόμενο τους είναι διαφορετικό στους δύο αυτούς χρονικούς ορίζοντες. Για παράδειγμα, για την αξία της «Ευτυχίας» οι μητέρες στο μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα εστίασαν στην ευτυχία των παιδιών τους, ενώ στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα εστίασαν στις Κατάλληλες επιλογές, στη Μόρφωση, και στην Κοινωνική αποδοχή. Επίσης, για την αξία Σταθερά χαρακτηριστικά οι μητέρες στο μεσοπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα επιθυμούσαν τα παιδιά τους να έχουν Αυτοπεποίθηση και Ευγένεια, ενώ στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα επιθυμούσαν για τα παιδιά τους να γίνουν Ανεξάρτητα, να Προσαρμόζονται σε καινούργια περιβάλλοντα, να Αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες που θα τους φέρει η ζωή, να Θέτουν στόχους στην ζωή τους και να έχουν Γνώμη και άποψη.

Τέλος, η αξία της Οικογένειας εμφανίζεται και στο βραχυπρόθεσμο και στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Στο βραχυπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, οι αντίστοιχες απαντήσεις αφορούσαν την Ανάπτυξη και τη διατήρηση οικογενειακών σχέσεων, ενώ στο μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα αφορούσαν στη Δημιουργία της δική τους οικογένειας.

5.2 Περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Οι βασικοί περιορισμοί της παρούσας έρευνας αφορούν στον αριθμό των συμμετεχουσών και στη χρονική συγκυρία της λήψης των συνεντεύξεων. Πιο συγκεκριμένα, λόγω του μικρού μεγέθους τους δείγματος, τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την θεματική ανάλυση δεν μπορούν να γενικευτούν σε όλο τον πληθυσμό των μητέρων στην Ελλάδα. Επιπλέον, η παρούσα έρευνα διεξήχθη τον Αύγουστο του 2020, κατά την περίοδο της πανδημίας. Η συγκυρία αυτή είναι πιθανό να επηρέασε τις απαντήσεις των μητέρων, ιδιαίτερα ως προς το βραχυπρόθεσμο

χρονικό ορίζοντα, οι οποίες αναφέρθηκαν σε θέματα που αφορούσαν τον κορονοϊό και στην αρχή της σχολικής χρονιάς.

Η συγκεκριμένη έρευνα παρουσιάζει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς το θέμα αυτό δεν έχει ερευνηθεί ιδιαίτερα στον Ελλαδικό χώρο. Στις προτάσεις για μελλοντική διερεύνηση του θέματος συμπεριλαμβάνεται η επανάληψη της έρευνας σε μία διαφορετική χρονική συγκυρία, όπως λίγα χρόνια μετά την κρίση της πανδημίας. Επίσης, θα είχε ενδιαφέρον να πραγματοποιηθεί η διερεύνηση του θέματος αυτού και σε πατέρες. Η σύγκριση μεταξύ των γονέων, ως προς το τι θεωρούν σημαντικό για το παιδί τους, θα προσφέρει περισσότερες πληροφορίες σχετικές με την γονεϊκότητα στην Ελλάδα. Τέλος, θα μπορούσαν να συλλεχθούν πληροφορίες με σκοπό τη δημιουργία ενός συλλογικού εγγράφου, που θα μπορούσε να διαμοιραστεί σε γονείς, ώστε να ενημερωθούν και να προβληματιστούν πάνω σε θέματα γονεϊκότητας.

Συμπερασματικά, η παρούσα έρευνα είχε στόχο να διερευνήσει τι θεωρούν οι μητέρες σημαντικό για την ανατροφή των παιδιών τους σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Το θεωρητικό της πλαίσιο βασίζεται στις θεωρίες της δια βίου ανάπτυξης και στις αρχές της αφηγηματικής προσέγγισης στη θεραπεία και την κοινοτική πρακτική. Οι απαντήσεις των μητέρων που συμμετείχαν στην έρευνα έδειξαν ότι υπάρχουν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές ως προς το τι θεωρούν αυτές σημαντικό στους τρεις χρονικούς ορίζοντες. Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να αποτελέσουν πεδίο προβληματισμού και αφορμές για συζήτηση με γονείς, φέρνοντάς τους στο επίκεντρο ως ειδικούς στη ζωή τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Γεώργας, Δ., Χριστακοπούλου, Σ., Μυλωνάς, Κ. & Schwartz, S. (1992). Καθολικές αξίες: ελληνική πραγματικότητα. *Ψυχολογικά Θέματα*, 5(1), 37-54.
- Λαμπρίδης, Ε. & Δεκαβεκούρα, Α. (2013). Κοινωνικές αξίες παραβατών: Διερευνητική μελέτη. *Ψυχολογία*, 2(2), 121-135.
- Παππά, Β. (2017). *Επάγγελμα Γονέας. Ψυχολογικοί Τύποι Γονέων και Συμπεριφορά Παιδιών και Εφήβων*. Αθήνα: Οκτώ.
- Σαραφίδου, Γ.Ο. (2011). *Συνάρθρωση ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων: Η εμπειρική έρευνα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις κοινωνικές επιστήμες: Θεωρητικές-μεθοδολογικές συμβολές και μελέτες περίπτωσης* (σελ. 97-125). Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης & Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι κοινωνικής έρευνας* (Α. Αϊδίνης, επιμ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Feldman, R.S. (2011). *Εξελικτική ψυχολογία δια βίου ανάπτυξη* (Η. Μπεζεβέγκης, επιμ.). Αθήνα. Gutenberg.
- Morgan A. (2011). *Τι είναι η αφηγηματική θεραπεία; Μια ευκολοδιάβαστη εισαγωγή* (Β. Καφταντζή, επιμ.). University Studio Press.

Ξενόγλωσση

- Baumrind, D. (1967). Childcare practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43-88.
- Bowlby J. (1969). *Attachment. Attachment and loss, Vol. 1: Loss*. New York: Basic Books.
- Lee, B. & Brown, G.T.L. (2018). Confirmatory Factor Analysis of the Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ) in a sample of Korean immigrant parents in New Zealand. *Current Psychology*, 39, 2074-2086.
- Robinson, C.C., Madleco, B.L., Olsen, S.F. & Hart, C.H. (1995). Authoritative, authoritarian, and permissive parenting practices: Development of a new measure. *Psychological Reports*, 77(3), 819-830.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Rosa, E.M. & Tudge, J. (2013). Urie Bronfenbrenner's theory of human development: Its evolution from ecology to bioecology. *Journal of Family Theory and Review*, 5, 243-258.
- White, M. (2007). *Maps of narrative practice*. Norton.

Παραπομπές από το διαδίκτυο

- Word Health Organization. Ανάκτηση 2021, από <https://www.who.int/https://www.who.int/about/who-we-are/frequently-asked-questions>
- Word Health Organization. Ανάκτηση 2021, από <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
- Πύλη για την Ελληνική γλώσσα. Ανάκτηση 2021, από https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1&dq=

Παράρτημα

Ενημέρωση και συγκατάθεση συμμετοχής

Περιγραφή της έρευνας και της συμμετοχής σας: Θα θέλαμε να σας προσκαλέσουμε να συμμετέχετε σε μία έρευνα που αφορά στα όνειρα, τις αξίες, τις φιλοδοξίες, τις δεσμεύσεις και τις ελπίδες που έχουν οι γονείς για τα παιδιά τους για το άμεσο, το μεσοπρόθεσμο και το μακροπρόθεσμο μέλλον. Η συμμετοχή σας θα περιλαμβάνει το να απαντήσετε προφορικά σε μια σειρά προκαθορισμένων ερωτήσεων.

Κίνδυνοι και ενόχληση: Όπως συμβαίνει με όλες τις έρευνες, έτσι και αυτή έχει κάποιους κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί δεν αναμένεται να είναι περισσότεροι από αυτούς της καθημερινής μας εμπειρίας. Αν θεωρήσετε κάποιες ερωτήσεις πολύ ευαίσθητες, ενημερώστε μας και θα προχωρήσουμε στην επόμενη ερώτηση.

Πιθανά οφέλη: Υπάρχουν διάφορα οφέλη από τη συμμετοχή σας σε αυτή την έρευνα. Η συμμετοχή σας θα μας βοηθήσει να μάθουμε πράγματα για το τι είναι σημαντικό για τους γονείς από τους ίδιους τους γονείς. Με αυτή τη γνώση θα εμπλουτίσουμε τη σχετική βιβλιογραφία στην οποία οι ερευνητές και οι ερευνητρίες καθορίζουν τι είναι σημαντικό για τους γονείς. Η συμμετοχή σας θα βοηθήσει και εσάς να συνδεθείτε με αυτά που είναι σημαντικά για εσάς στο ρόλο του γονέα και θα σας βοηθήσει να συνειδητοποιήσετε τις συνδέσεις μεταξύ αξιών και πρακτικών. Επιπλέον, θα συμμετέχετε στη δημιουργία ενός συλλογικού εγγράφου που θα διαμοιραστεί σε γονείς που μπορεί να ωφεληθούν και οι ίδιοι από την ανάγνωση των ιδεών σας.

Εμπιστευτικότητα: Θα πάρουμε όλα τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσουμε την εμπιστευτικότητα των απαντήσεών σας. Όλες οι απαντήσεις θα καταγραφούν και τα ηχητικά αρχεία θα καταστραφούν. Στις απομαγνητοφωνήσεις, όλες οι πληροφορίες που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την ταυτοποίησή σας θα αφαιρεθούν. Τα αρχεία με τις απομαγνητοφωνήσεις θα αποθηκευτούν ανώνυμα. Η ταυτότητά σας δεν θα αποκαλυφθεί σε καμία δημοσίευση των αποτελεσμάτων της

έρευνας.

Εθελοντική συμμετοχή: Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι εθελοντική. Η μη συμμετοχή σας ή η διακοπή της συμμετοχής σας στην έρευνα δεν θα έχει καμία συνέπεια για εσάς.

Στοιχεία επικοινωνίας: Αν έχετε ερωτήσεις σχετικά με την έρευνα ή αν θέλετε να ενημερωθείτε για τα αποτελέσματά της, παρακαλούμε επικοινωνήστε με τον Δρ. Γιώργο Βλειώρα, Επίκουρο Καθηγητή στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας: vleioras@uth.gr

Συγκατάθεση

1. Διάβασα την ενημέρωση και μου δόθηκε η ευκαιρία να κάνω ερωτήσεις σε σχέση με την έρευνα.
2. Επιθυμώ να συμμετέχω στην έρευνα.

Ημερομηνία

Υπογραφή